

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיר"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית פרשת

תולדות תשט"ז

מְדַבֵּר שְׁקָר "תִּרְחָק"

- הטעם שהוצרך יעקב לקבל הברכות באופן שיכוון יצחק על עֵשָׂו •
- ביאור טענת עֵשָׂו אֶת בְּכֹרְתִי לָקֵחַ והלא מְכָרוֹ בְּרֵצוֹן • יצחק אכל גם
- אֶפְרִיקָמָן אף שאכל הַגְּדִיִּים לְקָרְבַּן פֶּסַח, כדי להשפיע ברכה גם לזמן
- הגלות • של"ה הקדוש: לחנך את הילדים שירגילו להרחיק ממדת
- השקר • מדת השקר מכנים קלקול בכל מצוה ועבודה, ומדת האמת
- הוא יסוד היסודות בעבודת ה' • צריך להתרחק מן רמאי, כדי שלא
- יבוא למצב של עֵם עֶקֶשׁ תִּתְפַּתֵּל • מְשַׁלֵּשׁ לשר שנתחייב לַמֶּלֶךְ ואחר
- שמחל לו וְכָהוּ גם "במשפט" לנקותו מבזיון • מכל הנכתב בתורה
- לומדים הלכות ואפילו מדברי לבן • על ידי קיום מצות התורה, נשפּע
- ברכה מעין המצוה

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"א לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

Copyright © כל הזכויות שמורות

צו מנדב זיין לרגל א שמוחה אדער א יאָרצייט רופט: 1-514-585-3040 / 1-718-388-5519

34) מינוט) קלאָר ***

לשון קדשו - קונטרס קעא

קול אוצר יהודה ברוקלין: 718-298-4641 ארץ ישראל: 072-3333419 16→1→615	פאר הערות דרוק 3 צו הערן די רעקארדינג: דרוק 1. - פאר קונטרס 171	ארץ ישראל: 072-3275205 קאנאדא: 438-797-0770 ענגלאנד: 0330-350-3110	לשון קדשו צענטראלע נומער: 929-522-1515
---	---	--	--

• ברכת מזל טוב •

הר"ר יואל קליין הי"ו - ב"ר היילל יושע ז"ל

לרגל נישואי בתו עב"ג החתן אפרים נ"י

בן הר"ר חנני' יו"ט ליפא אקערמאן הי"ו

הר"ר יצחק זאב ראבינאוויטש הי"ו

לרגל נישואי בנו החתן יואל נ"י

עב"ג בת הר"ר משה לויפער הי"ו

הר"ר יוסף יודא יאקאבאוויטש הי"ו

לרגל נישואי בתו עב"ג החתן ליפא נ"י

בן הר"ר יודא שעהנברויין הי"ו

הר"ר משה אהרן יאקאבאוויטש הי"ו

לרגל אירוסיו בנו החתן יעקב נחמ"י נ"י

עב"ג בת הר"ר שמואל וואלף שטערן הי"ו

זכות וברכת רביה"ק זי"ע יחול על ראשם, שיזכו לדרות רב נחת וקדושה מכל יוצאי חלציהם בשפע רב עד בלי די

• וְהֵם יֵעָלוּ לְזָכְרוֹן •

הרה"ח ירא אלקים, מוקדק במצות, בעל מדות ולב טוב ואהוב על חבריו, השכים והעריב לתורה ולתפלה, גומל חסדים ומוקיר רבנן

רבי משה קלונימוס (קלמן) ז"ל

ב"ר יהודא ז"ל פריעדמאן

נפטר ד' כסלו תשנ"ו לפ"ק

הרבני החסיד והמפואר, איש יקר רוח מאוד נעלה, אוצר כל כלי חמדה וסגולה, היה רבוק ומקושר לרביה"ק זי"ע בכל ימי נפשו

מורה"ר אלתר ישכר בעריש

ב"ר ישראל מנחם ע"ה שווימער

נפטר ח' כסלו תשל"ג לפ"ק

לע"נ האשה החשובה אשה יראת ה' צנועה וחסידיה

מרת רחל לאה ע"ה ב"ר ברוך יודא ז"ל

אשת הרה"ח ישראל זאב אקערמאן ז"ל

נפטרה ד' כסלו תשע"ט לפ"ק

לע"נ האשה החשובה אשה יראת ה' צנועה וחסידיה

מרת בריינדל ע"ה ב"ר ברוך ז"ל

אשת הרה"ח ר' אליעזר חיים מייטלבוים ז"ל

נפטרה ד' כסלו תשס"ג לפ"ק

האשה הישישה, בעלת מדות טובות וישרות, שפכה לבח בתפלה בהשתוקקות לנאולה, זכרון רבינו היתה שגורה על פיה

מרת אלטא פרומט ע"ה

ב"ר יוסף פנחס ז"ל סטראלאוויטש

נפטרה ד' כסלו תש"פ לפ"ק

השתדלו והרכו תחינה עבור רחל בת חיה מלכה לרפואה שלימה בתושח"י

הרה"ח ר' מרדכי משה ספרא
ב"ר יחזקאל שרגא ז"ל

נפטר ה' ניסן תש"פ

יעלוי נשמת

הרה"ח ר' משה מנחם
ב"ר יוסף ז"ל

נפטר ערב פסח תש"פ

א

קושיית זרקדוקים בענין הברכות שנתברך יעקב

קושיא א

ברש"י ויתן ויחזור ויתן. וצ"ב למה צריך לחזור וליתן, ולא סגי ליתן הכל בפעם אחת

ויתן לך האלקים מטל השמים ומשמי הארץ ורב דגן ותרש.

"ויתן", זאגט רש"י, יתן ויחזור ויתן. ווייל ס'שטייט אַ וְאִי [בתחלת הדיבור, במקום "יתן" לך]. דרש"ן איך "יתן ויחזור ויתן".

א) לכאורה וואָס עפעס, דער בורא כל עולמים ברויך יתן ויחזור? דער בורא כל עולמים קאָן געבן 'אויפאמאָל' אלעס, נלמה יש צורך שיהיה יתן ויחזור ויתן.

ב

קושיא ב

במדרש יתן לך שלך, ויתן של אחיך. וצ"ב מה נקרא שלך, ומהו של אחיך

דער מדרש זאגט*, ויתן [לך] שלך, ויחזור ויתן משל אחיך. ער האָט אים אוועקגעגעבן דעם ברודער'ס אויכעט, [דעם חלק] פון עשור'ן.

ב) [וצריך ביאור] וועלעכעס איז דאָס עשור'ס, וועלעכעס איז נקרא על שמו [של עשור]. וועלעכעס איז דאָס יעקב'ס און וועלעכעס איז עשור'ס, אז ער האָט אים געגעבן דעם ברודער'ס.

ג

קושיא ג

למה נאמר "האלקים", בה"א הידיעה

ג) ויתן לך "האלקים". וואָס איז די ה"א הידיעה.

מ'פלאָגט זיך² אפילו אין די משנה, ס'שטייט (קידושין ב. ועוד) האָט, ווייל ס'שטייט "האָט" [נדחקו לפרש] אויף וועם גייט ער ארויף, [מה שכותב בלשון ה"א הידיעה].

[וכמו כן בכאן, לכאורה] ס'העט גענוג געווען ווען ס'שטייט ויתן לך "אלקים" מטל השמים, וואָס איז דער "האלקים".

ד

קושיא ד

להבין לשון "במרמה", למה אמר כן על יעקב אבינו החתום במדת אמת

בא אחיך במרמה ויקח ברכתך. זאגט רש"י, בְּחֶכְמָה.

ד) [ניקשה לכאורה] פאָרוואָס זאָגט ער [ניצחק, לשון] בְּמֶרְמָה אויף יעקב אבינו. [והלא יעקב חתום במדת האמת כדכתיב] תִּתֵּן אֶמֶת לְיַעֲקֹב (מכה ז. כ), ס'איז דאָךְ טאַקע בְּחֶכְמָה [דייקא, ולא במרמה, ולמה לא אמר בא אחיך בְּחֶכְמָה].

ה

הקדמה לקושיא ה-ז

במדרש: בא אחיך במרמה, בחכמת תורתו. ויקח ברכתך, הוציא אֶפְיָקֻסָן והראה לו

דער מדרש זאָגט, דער טאַטע זכרוננו לברכה אין קדושת יום טוב ברענגט אַ

* בבראשית רבה (טו, א): ויתן לך. יתן ויחזור ויתן לך וכו', יתן לך שלך ויתן לך של אחיך.

² בתוספות קידושין (ב): האשה נקנית. הכא תני בה"א, וכן בכמה דוכתין גבי איש ואשה, כמו האשה שהלכה (יבמות קיד): וכו'. וקשה דבהאיא דתנן בתולה נשאת (כתובות ב.) אמאי לא תני התולה נשאת. ויש לומר, דהכא אקרא קאי, כלומר האשה המבוררת בפסוק, דאשכחנא אשה מבוררת בקרא גבי נשואין, דכתיב (תצא כד, א) כי יקח איש אשה. אבל 'בתולה' לא קאי אקרא, דלא אשכחנא בשום דוכתא בתולה בקרא מפורש 'גבי נשואין'.

מדרש³: בַּא אַחִיד בְּמִרְמָה, בְּחֻכְמַת תּוֹרָתוֹ. וַיִּקַּח אֶת בְּרִכְתּוֹ, הוֹצִיא אֶפִיקוֹמָן וְהִרְאָה לוֹ.

1

קושיא ה

וצ"ב כוונת אומרו שבא "בחכמת תורתו", והלא כל דבריו של יעקב היו על פי חכמת התורה, ומה משמיענו בכאן (ה) קודם [איז שווער] וואָס טוט ער עפעס אויף [באומרן] בְּחֻכְמַת תּוֹרָתוֹ. ס'איז דאָךְ אַדאָי געווען אַזוי, אַדאָי [ביי] יעקב אבינו איז 'אלעס' געווען פון די תורה הקדושה, [ומה לו להשמיענו זאת בכאן].

2

קושיא ו

וביותר קשה, מה הראה לו בענין אֶפִיקוֹמָן, ומה שייך זה לכאן (ו) און דער הוציא אֶפִיקוֹמָן איז דאָךְ גאָר אַ פֿלאַ, וואָס האָט ער אים עפעס געוויזן דעם אֶפִיקוֹמָן גראָד [=פירוש 'דוקא'].
ח

קושיא ז

ועוד קשה, דהלא אֶפִיקוֹמָן נוהג רק בזמן הזה בשאין מקריבין קרבן פסח, אבל יצחק הלא הקריב שני שעירים, אחד לפסח ואחד לחגיגה, וא"כ למה אבל גם אֶפִיקוֹמָן (ז) נאָךְ איז דאָ קשה, וואו קומט אֶפִיקוֹמָן [בזמן שהיה קרבן פסח].
ער האָט דאָךְ אים געברענגט שְׁנֵי גִדְיֵי עֲזִים (כו, ט), אײנס איז אויף [קרבן] פֿסח און אײנס איז אויף חֲגִיגָה.

[און] בזמן שבית המקדש קיים [ווען] מ'האָט געהאַט אַ קָרְבֵּן פֿסח האָט מען נישט געגעסן קיין אֶפִיקוֹמָן. [שהרי] דער גאנצער אֶפִיקוֹמָן איז דאָךְ נאָר זָכָר לִפְסַח⁴, [והיינו בזמן הזה] ווייל ס'איז נישטאָ קיין קָרְבֵּן פֿסח, עסט מען אֶפִיקוֹמָן. אָבער ווען ס'איז געווען אַ קָרְבֵּן פֿסח, האָט דאָךְ נישט קיין פֿלאַץ געהאַט קיין אֶפִיקוֹמָן.
און ער [יצחק] האָט דאָךְ געהאַט אַ קָרְבֵּן פֿסח מיט די חֲגִיגָה, דאָס זענען דאָךְ געווען די שְׁנֵי גִדְיֵי עֲזִים, ווייל ס'איז געווען פסח אויפדערנאָכט.
אַזוי זאָגט דאָךְ רש"י⁵, אַז דעם איז די [ענין פון די שְׁנֵי גִדְיֵי עֲזִים].

ט

קושיא ח

לחבין לשון וַיִּקַּח "בְּרִכְתּוֹ", על מה ולמה נקראים הברכות על שם עֶשָׂו בַּא אַחִיד בְּמִרְמָה וַיִּקַּח "בְּרִכְתּוֹ".
זאָגט ער [יצחק לעשו, אַז] ער האָט גענומען "דיינע" ברכות.
(ח) לכאורה פאָרוואָס זענען זיי עפעס 'זיין', ווייל ער האָט 'אים' געוואָלט בענטשן איז עס שוין געוואָרן 'זיין'? מיט וואָס האָט ער עס קוֹנָה געווען. [והיה ראוי שיאמר סתם, ויקח "הברכות"].

³ הוא מדרש פליאה המובא בספרים (ובדמשק אליעזר אות יז, וילקוט סופר אות עא), ורבינו היה רגיל להביא זה בשם הקדושת יום טוב. ולא מצאנו כעת מקומו בקדושת יו"ט, וכנראה הוא ממה ששמע רבינו מפיו בתוך דברי תורתו.

⁴ כמבואר בטור ושלחן ערוך (אורח חיים סימן תעז).

⁵ ברש"י (כו, ט): שְׁנֵי גִדְיֵי עֲזִים. וכי שני גדיי עזים היה מאכלו של יצחק, אלא פסח היה, האחד הקריב לפסחו, והאחד עשה מטעמים. בפרקי דרבי אליעזר (פרק לב).

והא דגדי השני היה לצורך חגיגה, כן מבואר בתרגום יונתן, ובכעלי התוספות, ובעל הטורים (שם).

קושיא ט

למה אמר עֲשׂו שְׂרִימָה אוֹתוֹ פַּעַמִּים, בְּבִכּוּרָה וּבְבִרְכּוֹת, וְהָלֵא 'הַבְּכּוּרָה' מִכָּר עֲשׂו בְּרִצּוֹן גָּמוּר, וְמָה רְמִיזָה הִיטָה בּוֹה
וַיֹּאמֶר הָכִי קָרָא שְׂמוֹ יַעֲקֹב [וַיַּעֲקֹבֵנִי זֶה פַּעַמִּים], אֶת בְּכֹרְתִי לָקַח, וְהִנֵּה עֲתָה לָקַח
בְּרַכְתִּי.

וַיַּעֲקֹבֵנִי זֶה פַּעַמִּים, עַר הָאֵט אִים צוּוִי מָאָל גַּעֲפָאָפֵט, [בְּהַבְּכּוּרָה, וּבְהַבְּרִכּוֹת].

יא

ט) לְכַאֲוֶרָה [אִיזָה עֲקִיבָה הִיטָה בְּנִטִּילַת הַבְּכּוּרָה], מִילָא וּוָאָס עַר הָאֵט אִים צוּגַעֲנוּמַעַן
דִּי בְּרִכּוֹת, הָאֵט עַר אִים גַּעֲפָאָפֵט [כִּי עֲשׂו לֹא הִסְכִּים לִמְכּוֹר לוֹ זֶה, אָדַעַר] צִי וּוִיִּל עַר הָאֵט
גַּעֲזָאָגֵט אָנְכִי עֲשׂו בְּכּוּרָךְ (כז, יט) [וּנִמְצָא שׁוֹכֵה בְּהַבְּרִכּוֹת רַק עַל יְדֵי רְמִיָּה]. אָבַעַר דִּי בְּכּוּרָה
הָאֵט עַר דָּאָךְ אִים 'גַּעֲהַעֲרִיג פֶּאָרְקוּיִפֵּט', וּוָאָס הָאֵט עַר אִים 'גַּעֲפָאָפֵט', [וְאִם צִירִךְ
בִּיאֹר מַה שֶּׁאִמַּר] וַיַּעֲקֹבֵנִי זֶה פַּעַמִּים.

יב

קושיא י

לְהַבִּין דְּיוֹק הַלְשׁוֹן שֶׁאִמַּר עֲשׂו וְהִנֵּה "עֲתָה" לָקַח בְּרַכְתִּי

(י) אֹן וּוָאָס אִיז דַּעַר וְהִנֵּה "עֲתָה" לָקַח בְּרַכְתִּי.

[דְּלִכְאֹרָה הִיָּה סְגִי שִׁיאֵמַר] "אֶת בְּכּוֹרְתִי וְאֶת בְּרַכְתִּי" לָקַח, [אִז] עַר הָאֵט 'בִּידַע'
גַּעֲנוּמַעַן. וּוָאָס אִיז דַּעַר עֲתָה. וּוָאָס אִיז אֶ נִפְקָא מִינָה צִי 'הִיצַטְעֵרֵט' [אָדַעַר 'פֶּרִיעַר']. אֹן
'פֶּרִיעַר' הָאֵט עַר יֶא גַעֲמַעֲגִט צוּנַעֲמַעַן דִּי בְּרִכּוֹת?

יג

ישוב הקושיות

הַקְדָּמָה לִישׁוּב קוּשִׁיא ט-י

מִכּוּאָר בְּרַשִׁי דְּכִשְׁהִתְרַעַם עֲשׂו עַל שְׁנַמְל מִמֶּנּוּ גַם הַבְּכּוּרָה, אִז אִמַּר יִצְחָק עַל יַעֲקֹב
גַם בְּרוּךְ הִיָּה, כִּי עֲכַשׂו נֹדֵה לוֹ שְׁבִירִךְ אֶת הַבְּכּוֹר, וְלֹא עֲבַר עַל שׁוֹרַת הַדִּין

קַעַן זִיין [בְּבִיאֹר מַה שֶּׁאִמַּר] וְהִנֵּה "עֲתָה" לָקַח בְּרַכְתִּי.

וּוָאָרֵן לַעֲוֹלָם אִיז דָּאָךְ אָזוּי. רַשִׁי זָאָגֵט דָּאָךְ, עַר [יִצְחָק] הָאֵט גַּעֲזָאָגֵט גַּם בְּרוּךְ
יְהִיָּה, [וּוִיִּל] עַר הָאֵט מוֹרָא גַּעֲהָאָט טָאָמַעַר הָאֵט עַר נִישְׁט גַּעֲטוֹן כְּשׁוֹרָה [מִיט דַּעַם וּוָאָס]
עַר הָאֵט גַּעֲבַעֲנַטְשֵׁט פֶּאָרֵן בְּכּוֹר דַּעַם קָטָן, [אָבַעַר] אִז עַר הָאֵט גַּעֲהַעֲרֵט [אִז] עַר הָאֵט
גַּעֲקוּיִפֵּט דִּי "בְּכּוּרָה", הָאֵט עַר דָּאָךְ גַּעֲטוֹן כְּשׁוֹרָה, הָאֵט עַר גַּעֲזָאָגֵט גַּם בְּרוּךְ יְהִיָּה.

יד

וְלִפִּי זֶה נִמְצָא דְּנִטִּילַת הַבְּרִכּוֹת הִיוּ שְׁיִכִּים לְהַבְּכּוֹר מִשׁוֹרַת הַדִּין, וְאִ"כּ הַבְּכּוּרָה וְהַבְּרִכּוֹת תְּלוּיִים זֶה בּוֹה

קוּמַט דָּאָךְ אוּיִס לִפִּי זֶה, דַּעַס אִיז הָא בְּהָא תְּלִיא גַעֲוֹעַן. דִּי בְּרִכּוֹת הָאָבֵן גִּיקַּעֲרֵט
צו דַּעַם וּוָאָס עַר הָאֵט דִּי בְּכּוּרָה.

טו

ישוב קושיא ט-י

זֶה שְׁמַעַן עֲתָה עֲשׂו, כִּי הוּא לֹא יָדַע בִּשְׁעַת מִכִּירַת הַבְּכּוּרָה, שְׁבוּה תְּלוּ גַם הַבְּרִכּוֹת

דָּאָס קָאָן זִיין. עֲשׂו הָאֵט דָּאָס נִישְׁט גַּעֲוֹאָוִסֵט פֶּרִיעַר [שְׁהַבְּרִכּוֹת תְּלוּיִים בְּבִכּוּרָה].

¹ עִיין בְּאוּרֵךְ בְּרַמְבַּ"ן (כח, לא) וְאוּרֵךְ הַחַיִּים ה' (שס, לא-לג) וְכֻלִּי יִקָּר (שס, לא).

² בְּרַשִׁי (כז, לו): תְּנַחֲמוּא, לְמָה חָרַד יִצְחָק, אִמַּר שְׂמָא עֲוֹן יֵשׁ בִּי שְׁבִרְכְּתִי קָטָן לִפְנֵי גְדוֹל וּשְׁנִיתִי סֹדֵר הַיַּחֲסָה, תְּתַחֲלִל עֲשׂו מִצַּעַק וַיַּעֲקֹבֵנִי זֶה פַּעַמִּים, אִמַּר לוֹ אֲבִיו מַה עֲשָׂה לָךְ, אִמַּר לוֹ אֶת בְּכֹרְתִי לָקַח, אִמַּר בְּכֹךְ הִיִּיתִי מִצֹּר וְחָרַד, שְׂמָא עֲבַרְתִּי עַל שׁוֹרַת הַדִּין. עֲכַשְׂו לְבִכּוֹר בְּרַכְתִּי, גַּם בְּרוּךְ יְהִיָּה.

די בְּכוֹרָה [כשלעצמה] הָאֵט ער פֿאַרקויפט, [כי לא היה נחשב בעיניו, וכאומרן] הִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוֹת וְלָמָּה זֶה לִי בְּכוֹרָה (כה, לב) .. די בכורה הָאֵט ער פֿאַרקויפט ווייל ער הָאֵט נישט געוואוסט אז אין דעם איז תלוי די בְּרִכּוֹת.

[אָבער] ווען ער העט גיווען געוואוסט אז נאָך דעם קומט די בְּרִכּוֹת - הָאֵט ער היצט גע'טענה'ט - העט ער נישט גיווען פֿאַרקויפט. דאָס איז ער הערשט 'היצט' געוואָר געוואָרן אַז 'איבערדעם' קומען די בְּרִכּוֹת צו אים [ליעקב]. ממילא איז דאָך עס [די בכורה] 'נישט צו באַצאָלן', [ועל כן טען שהוא מקח טעות]¹.

טז

ולזה אמר שעתה נודה לו שרימה אותו יעקב "פֿעמִים", כי עתה רואה למפרע שלא היה מסכים למכירת הבכורה אילו ידע מזה, ונמצא שגם הבכורה נמל יעקב במרמה. ולכן אמר גם כן בהלשון וְהִנֵּה "עֵתָה" לִקַּח בְּרִכְתִּי איבערדעם הָאֵט ער געזאָגט וְיַעֲקֹבֵנִי זֶה פֿעמִים, אַת "בְּרִכְתִּי" לִקַּח. ער הָאֵט 'פֿאַרקויפט', די בְּכוֹרָה הָאֵט ער טאַקע 'פֿאַרקויפט', וואָרן ער הָאֵט נישט געוואוסט פון דעם. אָבער נאָך די מעשה, 'היצט' איז ער געוואָר געוואָרן "עֵתָה" לִקַּח "בְּרִכְתִּי", [כי "עֵתָה" נודעת] אַז נאָך די בְּכוֹרָה קומט נאָך [די] בְּרִכּוֹת. ממילא למפרע הָאֵט ער אים מיט 'יענעם' אויך 'געפאַפֿט', איז וְיַעֲקֹבֵנִי זֶה פֿעמִים.

יז

הקדמה לשוב קושיא ד-ה

באמת עשה יעקב הכל על פי התורה בנטילת 'הבכורה', וכמבואר בבבלי התוספות דמותר ליקח דבר מצוה מיד הרשע אפילו ברמיה

נאָר דער אמת איז דאָס אָבער ביידע אמת [וצדק, מה שלקחם יעקב מן עשו].
[ווייל] די בְּכוֹרָה הָאֵט ער געמעגט פון אים אויספאַפֿן כֶּדֶת וּכְדִין.
אַזוי ווי איך האָב נעכטן [בסעודת ליל ש"ק] נאָכגעזאָגט [וואָס] די בעלי התוספות ברענגט פון רבינו יהודה החסיד, [דממה שיעקב לקח הבכורה מן עשו יען שעשו ביזה את הבכורה, מכאן אתה למד, כי] אַז אַ דָּבָר מִצְוָה איז ביי אַ רִשָּׁע אין די הענט, מעג מען עס פון אים 'אויספאַפֿן'. אַז ער הָאֵט אַ סֵפֶר תּוֹרָה אָדער כדומה, [און] ער וועט נישט נוהג זיין דערמיט בקדושה, מעג מען עס פון אים אויספאַפֿן, אפילו בְּרִמְיָה.

יח

שוב קושיא ד

ולזה אמר הכתוב בָּא אַחִיד "בְּמִרְמָה", וקאי על נטילת הבכורה שנמל מן הרין אף ברמיה, כדי להוציא מיד הרשע, ועי' ויקח בְּרִכְתִּךָ, נמל אח"כ גם הברכות

איבערדעם איז רעכט.

דאָס וואָס ער הָאֵט פון אים געפאַפֿט [די בכורה], פון דעם איז דאָך אויפגעדרינגען אַ הִלְכָּה [דמותר לצדיק לרמות לרשע כדי ליטול דבר מצוה ממנו].
[ולזה אמר] בָּא אַחִיד "בְּמִרְמָה", מיינט ער נאָך דעמאָלטס' ווען ער הָאֵט געקויפט

¹ עיין באורך בשלחן ערוך חו"מ (סימן רכו).

² בדעת זקנים לבעלי התוספות (כה, לד): וְיָבוֹ עֲשֹׂו אֶת הַבְּכֹרָה. פירוש מכבר היה מבזה אותה, ועל כן לקחה יעקב ממנו. ונמצא בספר רבי יהודה החסיד, 'מכאן אתה למד', שאם יש ביד רשע ספר תורה או מצוה אחרת, דמותר לצדיק לרמותו וליטלו ממנו. [ועיין עוד בשלחן ערוך יו"ד (רפא, א) ובטור"ו או"ח (לט, ה) ומגן אברהם (שם, י) בענין החיוב להוציא דמים כדי ליטול ספר תורה מיד גוי].

די בכורה, איז ער געקומען במרמה, ער האָט פון דיר אויסגעפאַפט די "בכורה", און דורכדעם איז געווען וַיִּקַּח "בְּרִכְתָּהּ".

יט

ישוב קושיא ה

ולוה אמר המדרש שבא בחכמת תורתו, להודיע כי הכל היה כרת וכדין על פי התורה [און] דאָס איז אַלעס געווען פֿדֶת וְכִדִּין, דורך חֲכָמַת תּוֹרָתוֹ, [כי על ידי חכמת תורתו ידע יעקב כי] על פי התורה האָט ער געמעגט טון [עס צו] צונעמען בְּרִמְיָהּ.

כ

הקדמה לישוב קושיא ה (באופן ב)

בביאור הגמרא, דשרי לצדיקי לסגויי ברמאותא

(עד אחר אות מ)

בגמרא מנגילה ובבא בתרא, דיעקב אמר לרחל כי אחי אביה הוא, אחיו אני ברמאות. ושאלה רחל, וכי מותר לצדיקים להלך ברמאות, והשיב יעקב דמותר, כדכתיב עם עקש תתפל

[ויעוד מצינו כזה בענין יעקב עם לבן, וזין] די גמרא זאָגט אין מגילה, און בבא בתרא^א. יעקב אבינו האָט געזאָגט [לרחל] פֿי בֵּן רִבְקָה וְכִי "אַחִי אֲבִיָּה" הוא (ויצא כט, יב), דְּרִשׁוֹן אִיךְ דאָךְ [שאמר לה] אַחִיו אֲנִי בְּרִמְיָאוֹת. פרעגט די גמרא, וּמִי שָׂרִי לָהּ לְצִדִּיקִי לְסִגּוּיִי בְּרִמְיָאוֹת^ב, מעג מען דען, מעג דען אַ צִדִּיק גִּיין מִיט רְמָאוֹת. ענטפערט די גמרא אין [=יא], דכתיב (שמואל ב' כב, כז) עִם נָכָר תִּתְּכֹר וְעִם עֶקֶשׁ תִּתְּפֹל.

כא

אין די גמרא [בבא בתרא] זעט אויס^א אַז די "גמרא" פרעגט עס [ומי שרי לצדיקי וכו'], נאָר אין עֵין יַעֲקֹב דאָרט [בבבא בתרא] זעט אויס אַז זי טאָקע, רחל, אַז טאָקע רחל אמינו זי האָט אים געפרעגט וּמִי שָׂרִי לָהּ לְצִדִּיקִי לְסִגּוּיִי בְּרִמְיָאוֹת, מִיט אַ רמאות, האָט ער [יעקב] געענטפערט אין [=יא].

כב

קושיא א - עַל הַגְּמָרָא

למה הוצרך ללמוד כן מפסוק שבנ"ד, ולא נלמוד זה מפסוק שבתורה בדברי יעקב אבינו עצמו כי "אחי אביה הוא". וכמו שלמדו חז"ל כמה הלכות מן המבואר בתורה במעשי האבות

לכאורה, [דעס וואָס] די גמרא ענטפערט אין, און ברענגט אַ ראייה פונעם פסוק עִם

^א בגמרא מגילה (יג): בשכר צניעות שהיתה בה ברחל, זכתה ויצא ממנה שאול, ובשכר צניעות שהיה בו בשאול, זכה ויצאת ממנו אסתר. ומאי צניעות היתה בה ברחל, דכתיב (ויצא כט, יב) וַיֵּגֶד יַעֲקֹב לְרַחֵל פִּי אַחִי אֲבִיָּהּ הוּא, וכי אחי אביה הוא, והלא בן אחות אביה הוא, אלא [כיון דאתא ואמר בן רבקה אני, אמרה ליה אמאי אתית (גירסת הע"י)], אמר לה מינסבת לי, אמרה ליה אין, מיהו אָבא רמאָה הוא וְלֹא יִכְלֹת לִיה, אמר לה אַחִיו אֲנִי בְּרִמְיָאוֹת. 'אמרה ליה', ומי שָׂרִי לְצִדִּיקִי לְסִגּוּיִי בְּרִמְיָאוֹת, אמר לה אין, עִם נָכָר תִּתְּכֹר וְעִם עֶקֶשׁ תִּתְּפֹל. אמר לה ומאי רמיותא, אמרה ליה אית לי אחתא דקשישא מינאי ולא מנסיב לי מקמה, מסר לה סימנים וכו'. אמרה השתא מיכספא אחתאי, מסרתינהו ניהלה, והיינו דכתיב וְהָיָה בְּבִקְרָה וְהָיָה לָאָה, מכלל דעד השתא לאו לָאָה.

^א בגמרא בבא בתרא (קכג): ומאי צניעות היתה בה ברחל, דכתיב וַיֵּגֶד יַעֲקֹב לְרַחֵל פִּי אַחִי אֲבִיָּהּ הוּא וכי בן רבקה הוא, והלא בן אחות אביה הוא, אלא אמר לה מינסבת לי, אמרה ליה אין, מיהו אָבא רמאָה הוא וְלֹא יִכְלֹת לִיה. אמר לה מאי רמאותיה, אמרה ליה וכו', אמר לה אַחִיו אֲנִי בְּרִמְיָאוֹת. ומי שרי להו לצדיקי לסגויי בְּרִמְיָאוֹת, אין, עִם נָכָר תִּתְּכֹר וְעִם עֶקֶשׁ תִּתְּפֹל וכו'.

^ב לסגויי: פירושו "לילך", בלשון ארמי (מלשון סוגיא, ומסגי).

^א דלפי גירסת הגמרא בבא בתרא, משמע דהגמרא עצמו מקשה הקושיא ומי שרי להו לצדיקי לסגויי ברמאות (משא"כ להגירסא במסכת מגילה). אמנם גירסת העין יעקב גאם במסכת בבא בתרא "אמרה ליה" ומי שרי להו לצדיקי וכו'. וכן ניתוסף בדפוסים אחרונים גם בגמרא דידן [א"ל] ומי שרי וכו'.

נָכַר תִּתְבָּר וְעַם עֲקֹשׁ תִּתְפַּל, [יש להקשות] וואָס דאָרף מען אַ ראייה ברענגען פון "דברי נביאים" צו די "תורה". [והלא גם בתורה מוכח כן מזה גופא], אַז ער [יעקב] האָט געזאָגט אחיו אני ברמאות, פון 'דאָנעט אליין' איז דאָך געדרינגען.
[וכמו שמצינו] מ'דרינגט זיך אויף כמה הלכות [פון דעם] וואָס שטייט אַז די אבות הקדושים האָבן געטון. [ונכוון] פון וואָס אברהם האָט געטון^ז, פון דאָרט לערן איך אַרויס, אַז ס'שטייט אין די תורה.

כג

איבערהויפט אַז ס'שטייט אין די תורה גאָר אַ 'היתר'.
מילא אַ 'חוקמא' [שמצינו בתורה אצל האבות] קען מען אמאָל זאָגן [אַז] 'זיי' האָבן מתמיר געווען [לעצמם יותר מן הדין, און] פונדעסטוועגן אַז ס'שטייט אין די תורה לערנט מען אַרויס, פון די אַלע זאכן וואָס שטייט אין די תורה אַז די אבות הקדושים האָבן געטון, לערנט מען אַרויס הלכות.

כד

ואפילו מדברי לָבָן אנו למדן הלכות, מכיון שהם מבוארים בפסוקי התורה, או עבור שנאמרו לאנשי התורה נאך מער, אפילו גאָר וואָס לָבָן האָרמי האָט געזאָגט (חיי כד, נה) **תֵּשֶׁב הַנְּעִרָה אֶתְנוּ יָמִים אוֹ עֲשׂוֹר**, דרינג איך מיר אויף^{טז} דעם נותנין לבתולה שנים עשר חודש.
[וכן] פון נָקְרָא לַנְּעִרָה וְנִשְׁאָלָה אֶת פִּיהָ (חיי שם, נז) דרינג איך מיר אויף [אַז] אין משיאין אשה אלא מדעתה^{טז}.

און [ממה שאמר לבן] (ויצא כט, כו) **לֹא יַעֲשֶׂה כֵן בְּמִקְוֵמֹנוּ [לְתֵת הַנְּעִרָה לְפָנֵי הַבְּכִיָּה, ילפינן]^{טז}** שאין ראוי להשיא בתו הקטנה קודם הגדולה^{טז}.

^{יז} וכוון בפסוק מִקֵּץ עֶשְׂרֵי שָׁנִים לְשִׁבְתָּ אֲבָרָם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן (וירא טז, ג), שאמרו בגמרא יבמות (סד): נשא אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה, ויציא ויתן כתובה, שמא לא זכה להבנות ממנה. אף על פי שאין ראייה לדבר זכר לדבר, מִקֵּץ עֶשְׂרֵי שָׁנִים לְשִׁבְתָּ אֲבָרָם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן, ללמוד שאין ישיבת חוץ לארץ עולה לו מן המניין, לפיכך חלה הוא או שחלתה היא, או שניהם חבושים בבית האסורים, אין עולין לו מן המניין.
ובפסוק וַיִּקַּח אֶת שְׁנֵי נָעֳרָיו אֹתוֹ (שם כב, ג), פרש"י: שאין אדם חשוב רשאי לצאת לדרך בלא ב' אנשים. ומפסוק וַיִּשְׁכַּם אֲבָרָהָם בְּבֶקֶר אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר עֲמַד שָׁם (שם יט, כז), למדו ענין קביעת מקום לתפלתו (ברכות ג), ושאברהם תקן תפילת שחרית (שם כז, ג), ושתלמיד חכם לא יצא יחיד בלילה (חולין צא, ג). וכן מפסוק וַיִּשְׁכַּם אֲבָרָהָם בְּבֶקֶר וַיִּחַבֵּשׁ אֶת חֲמֹרוֹ (שם כב, ג) למדו ענין זריזין מקדימין למצות, ואין מקדימין טפי מצפרא (פסחים ד).
^{טז} במשנה כתובות (נז): נותנין לבתולה שנים עשר חודש משתבעה הבעל, לפרנס את עצמה וכו'. ובגמרא שם (נז): מנא הני מילי, אמר רב חסדא, דאמר קרא וַיֹּאמֶר אַחִיָּה וְאִמָּה תֵּשֶׁב הַנְּעִרָה אֶתְנוּ יָמִים אוֹ עֲשׂוֹר. מאי "ימים", אילימא תרי יומי, משתעי איניש הכי, אמרו ליה תרי יומי אמר להו לא, אמרו ליה עשרה יומי. אלא מאי "ימים" שנה, דכתיב (בהר כה, כט) יָמִים תִּהְיֶה גְּאֻלָּתוֹ וכו'.

^{טז} לשון רש"י שם בפרשת חיי. ומקורו בבראשית רבה (ט, יב).

^{יז} עיין בב"ח (טור י"ד רמז, יג): ומה שכתב רבינו [הטור] של נישואין הולכין אחר הזקנה. הכי פירושו, אם אחים או אחיות יעשו להם נישואין, אע"ג שאחד גדול מחבירו בחכמה, לא יקדימו לעשות נישואין לקטן בְּשָׁנִים מפני שהוא גדול בחכמה, אלא יקדימו לעשות נישואין לגדול בְּשָׁנִים אע"פ שהוא קטן בחכמה. דהכי איתא בפרק יש נוחלין (בבא בתרא קכ). גבי בנות צלפחד, להלן מנאן הכתוב דרך 'גדלותן', וכאן דרך חכמתן. ופירש רשב"ם, להלן 'כשנישאו' בנות צלפחד, מנאן הכתוב דרך גדלותן, דכתיב (מסעי שם) וַתִּהְיֶינָה מַחֲלֵה תִרְצָה וְחַגְלָה וּמִלְכָּה וְנֹעָה בָּנוֹת צִלְפָּחַד לְבָנֵי דִיָּהוּן לְנָשִׁים, ומסתברא דכן נולדו, דכתיב לא יַעֲשֶׂה כֵן בְּמִקְוֵמֹנוּ לְתֵת הַנְּעִרָה לְפָנֵי הַבְּכִיָּה. וכאן כשעמדו לפני משה, דרך חכמתן, כסדר שהן חכמות זו יותר מזו הקדימן הכתוב (פינחס כז, א) מַחֲלֵה נֹעָה וְחַגְלָה וּמִלְכָּה וְתִרְצָה. וכדבריו פֶּסֶק בִּשְׁ"ךְ שם (ס"ג יג).

[ועיין עוד בתוספות קידושין (בב. ד"ה והילכתא) בשם רבינו תם, מה שרצה ללמוד מפסוק זה לדינא].

^{יח} ועיין בביב לבב (בפרשתך) מזה שבמאר רבינו בזה, ולמה לא חשש יעקב על זה. ועיין עוד באורך בספר והבית בהבנתו (להרח"ח ר"ד גליק ז"ל, בעניני נישואין מרביה"ק, פרק א אות ט"ב) בענין תשובת רבינו לשואלים בדבר זה.

כה

[און דאָס] אַלעס האָט לָבָן געזאָגט, און איך לערן אַרויס פון דעם הַלְכוֹת.

[והטעם:] א [ווייל מ'האָט עס אַריינגעשטעלט אין די תורה הקדושה.

ב] אָדער [ווייל] אַז ער האָט עס געפֿאַדערט פון אליעזר עבד אברהם [שהתנהג בדרך התורה כרבו], מסתמא איז עס געווען אַ טענה על פי התורה.

אָדער [מה שלמדו מדברי לָבָן בפרשת וַיֵּצֵא, ווייל ער האָט עס געפֿאַדערט] פון יעקב אבינו^ט, [ואם כן בודאי הוא סברא על פי התורה].

כו

אָבער על כל פנים [מחמת זה לבד] אַז ס'שטייט אין די תורה הקדושה, איז עס שוין אַ הַלְכָה.

כז

וכל שכן אם אמר יעקב אבינו כן, כי אחיו אני ברמאות, די לנו ללמוד מזה דשרי לצדיקי לסגווי ברמאות עם הרמאים און [כל שכן] אַז ס'שטייט אַז יעקב אבינו האָט געזאָגט אַחי אַבִּיהָ הוא, אחיו אני ברמאות, איז דאָך פון 'דאָנעט' געדרינגען אַז מ'מעג^י.

[ואם כן] וואָס דאָרף ער [נאָך] ברענגען [אַ ראייה] אַז ס'שטייט, אַז ס'איז געדרינגען פון אַ פסוק אין "נביאים וכתובים", עַם נָבִיר תִּתְבָּר וְעַם עֶקֶשׁ תִּתְפַּתֵּל^{כא}. אַז ס'שטייט [שוין] אין די "תורה".

כח

ישוב הקושיא על הגמרא (באופן ראשון)

היות שלבן ביקש לעקור את הכל, ועל כן במה שהציל עצמו יעקב ממנו, היה בזה ענין פיקוח נפש. ועל כן אין ללמוד משם למקום אחר שאינו פיקוח נפש

נאָר וואָס'זשע דען.

לעולם קען מען זאָגן [אַז] פון דאָרט [מיעקב אבינו] איז נישט קיין ראייה, וואָרן דער אמת [איז דאָך] וְלָבָן בִּקֵּשׁ לַעֲקֹר אֶת הַכֹּל, ער איז אַרגער געווען [אפילו פון] פֶּרְעָה שְׁלֹא גָזַר אֲלֵא עַל הַזְּכָרִים, וְלָבָן בִּקֵּשׁ לַעֲקֹר אֶת הַכֹּל (ברייתא דהגדה של פסח).

און פיקוח נפש איז דאָך דוחה אַלדינגס.

[ועל כן] לכאורה פון 'דעם' איז נאָכנישט קיין ראייה אַז ס'איז אַ היתר [במקום שאינו פיקוח נפש]. וואָרן פֿאַר פיקוח נפש מעג מען דאָך אַלעס טון, אַז ער האָט געוואָלט לַעֲקֹר אֶת הַכֹּל.

כט

ובאמת גם בהלימוד מהפסוק עם עקש תתפל, כתב הריטב"א דלא הותר לרמות אלא באותו דבר שצריך להציל עצמו מן רמאות הרמאי, אבל בדברים אחרים אסור לרמות

[ובאמת] דער ריטב"א זאָגט דאָך דאָרט^{כב}, ער זאָגט [דמה דאיתא בגמרא] אֵין, עַם נָבִיר

^ט וכגון ממה שאמר לבן ליעקב מֵלֵא שָׁבוּעַ זאת (ויצא כט, כז), למדו חכ"ל [ירושלמי מועד קטן ו. ובראשית רבה ע, יט] כי אין מערבין שמחה בשמחה. - ועיין עוד בדברי הרמב"ן פרשת ויצא (כט, כא) מה שכתב בזה.

^כ ועיין בדגל מחנה אפרים בפרשתן (ד"ה ויאמר אנכי): וידוע כי יעקב הוא התורה ממש.

^{כא} לשון תתפַתֵּל שהזכיר רבינו, הוא מלשון הפסוק בתהלים (יה, כז) עַם נָבִיר תִּתְבָּר וְעַם עֶקֶשׁ תִּתְפַּתֵּל. דכל המזמור שם הוא כעין הפסוקים בשמואל ב' פרק כב, אשר בגמרא מובא לשון הפסוק דשם (פסוק כז) עַם נָבִיר תִּתְבָּר וְעַם עֶקֶשׁ תִּתְפַּתֵּל.

^{כב} בחידושי הריטב"א על בבא בתרא (קכג). הנדפס בעין יעקב, ובשנת תשל"ח יצא לאור חידושי הריטב"א על בבא בתרא מכת"י שהיה לפני החיד"א: אין, עַם נָבִיר תִּתְבָּר וְעַם עֶקֶשׁ תִּתְפַּתֵּל. פירוש דשרי להו רחמנא לצדיקי למעבד טצדקי דאפשר להו לאודהורי מרמאותא דרמאי, אבל לרמויניהו במידי אחרינא 'חס נשלו' [ובעין יעקב גרס: 'אסור'].

תתבר, זאָגט ער [אַז דאָס] מיינט נאָר ווען מ'וויל זיך פון אים מציל זיין [מן הרמאי] וואָס ער וויל טון רמאות [צו] אויספאַפן, [דעמאָלטס] מעג מען זיך מציל זיין פון אים מיט אַ רמאות. אָבער אַנדערע זאכן טאָר מען אים נישט פאַפן, טאָר מען גאָרנישט. [וואס כן גם מהפסוק עם נָכַר תִּתְּבֵר אי אפשר ללמוד לכל המקומות, אלא רק כשהנידון הוא להשמר מן הרמאי].

ל

אבל אפילו להציל עצמו מיד הרמאי, אין ראייה מן יעקב שהיה מקום פיקוח נפש. ולזה הוצרך להביא ראייה מן הפסוק בנ"ד, שלא נזכר שם התנאי של פיקוח נפש

על כל פנים [מיעקב עצמו אין ראייה כל כך, ווייל] דאָ איז דאָך עס טאָקע געווען בקש לעקור אַת הכל, איז דאָך עס געווען פיקוח נפש, ער האָט זיך מציל געווען פון אים מידו, איז פון דעם נישט קיין ראייה [למקום שאינו פיקוח נפש].

[ולכן הביא בגמרא ראייה מהפסוק עם נָכַר תִּתְּבֵר, דמשם נלמוד דעכ"פ כשהוא בכדי להשמר עצמו מן הרמאי, מותר לרמותו אפילו שלא במקום פיקוח נפש].

לא

ישוב הקושיא על הגמרא (באופן שני)

אָדער אפשר קאָן גאָר זיין נאָך אַן אַנדערער טעם אויך, [מדוע מיעקב ורחל] פון זיי איז נישט קיין ראייה.

לב

מצינו באלוהו בהר הכרמל, שהקריב שחוטיו חוץ בזמן איסור הבמות, כיון שהיה למיגדר מילתא, ובהוראת שעה

[דהנה מצינו, כי] אַלְיָהוּ בְּהַר הַכְּרִמָּל האָט מקריב געווען שְׁחוּטֵי חוּץ^{כב}, ער איז געווען אַ נביא, כאַטשיג מ'קען דאָך נישט לעקור [דברי תורה], בקום ועשה קאָן מען נישט עוקר זיין דברי תורה, נאָר וואָס דען 'אַמאָל' [לפעמים, אלץ] אַן הוֹרָאת שְׁעָה, [קען מען יא. ווען] מ'האָט געדאַרפט למיגדר מילתא פאַר אַ כבוד שמים, האָט ער גאָר געמעגט [בהוראת שעה].

לג

ומבואר עוד בגמרא, דלא הותר לעשות כן רק ע"י נביא מוחזק. ובאירו התוס' דהמעם שצריך נביא דוקא לזה, כדי לסמוך עליו שלבסוף יצא מזה שיעליו בענין המיגדר מילתא. וכמו באלוהו, שהוא ידע בבואה שתרד אש מן השמים ויאמרו ה' הוא האֱלֹקִים

[והנה] אין די גמרא זעט דאָך אויס [דאף למיגדר מילתא, לא הותר לעשות כן רק ע"פ נביא], די גמרא זאָגט דאָך^{כד} [דלכן הותר אליהו להקריב בחוץ], ווייל ער איז געווען אַ "נביא".

^{כב} כמבואר במלכים א' פרק יח [והעתקנו הענין בקיצור מתוך לשון הפסוקים]: וישלח אֶחָאָב בְּכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְרָא אֶת הַנְּבִיאִים אֲלֵ הַר הַכְּרִמָּל וגו', ויאמר אֲלֵיהֶם אֵל הָעָם אֲנִי נִתְּרַתִּי נְבִיא לַה' לְכִדִּי ונביאי הבעל אָרְבַּע מאות וחמשים איש, ויתנו לנו שְׁנֵים פָּרִים ויבחרו לָהֶם הַפֶּר הָאֶחָד וינתתהו וישימו על העצים ואש לא ישימו, ואני אעשה את הפר האחד ונתתי על העצים ואש לא אשים, ויקראתם בשם אֱלֹהֵיכֶם ואני אקרא בשם ה' והיה האֱלֹקִים אֲשֶׁר יַעֲנֶה בָאֵשׁ הוא האֱלֹקִים וגו', ויקחו את הפר ויִּעֲשׂוּ וַיִּקְרָאוּ בְּשֵׁם הַבַּעַל מִהִבֵּק וַעַד הַצִּהֲרִים לאמר הַבַּעַל עֲנֵנוּ, ואין קול ואין עֲנָה ואין קִשְׁב. ויהי בַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה וַיִּגֹּשׁ אֱלֹהֵיו הַנְּבִיא וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹקֵי אֲבֹתֵיכֶם יִצְחָק וַיִּשְׂרָאֵל הַיּוֹם יִדְּעוּ כִּי אַתָּה אֱלֹקִים בְּיִשְׂרָאֵל וגו', עֲנֵנִי ה' עֲנֵנִי וַיִּדְּעוּ הָעָם הַזֶּה כִּי אַתָּה ה' האֱלֹקִים וגו'. ותפל אש ה' ותאכל את העלה ואת העצים וגו', וַיֵּרָא כָּל הָעָם וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ ה' הוא האֱלֹקִים ה' הוא האֱלֹקִים, וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם תִּפְשׂוּ אֶת נְבִיאֵי הַבַּעַל אִישׁ אֶל יָמֻלֵּט מֵהֶם וַיִּתְּפֹשׂוּם וַיּוֹרְדוּם אֲלֵיהֶם אֵל נָחַל קִישׁוֹן וַיִּשְׁחָטֵם שָׁם.

^{כד} בגמרא יבמות (פס): הביאו דאין בית דין מתנין לעקור דבר מן התורה, והוקשו שם בגמרא: תא שמע, אֱלִי תִשְׁמָעוּ (דברים יח, טו) [פירש"י: בנביא אמת כתיב], אפילו אומר לך עֲבֹר על אחת מכל מצות שבתורה, כגון אליוהו בהר הכרמל [שהקריב בבמה, ושעת איסור הבמות היתה, ואיכא כרת דשחוט חוץ וזכר דהעלאת], הכל לפי שעה שָׁמַע לו. [ומתוך] שאני התם, דכתיב אֱלִי תִשְׁמָעוּ. וליגמר מיניה, מיגדר מילתא שאני, [לעשות גדר ותקנה, כי התם שהשיב על ידי כן מעבודת כוכבים].

דערנאָך פרעגט די גמרא [ווליגמר מיניה], ענטפערט ער למיגדר מילתא שאני. פרעגט תוספות וואָס הייסט, אַז ס'איז געווען למיגדר מילתא, איז דאָך נישט קיין נפקא מינה, צי אַ נביא צי אַן אַנדערער.

לד

זאָגט תוספות^כ, ס'איז יא אַ נפקא מינה [אם הוא ע"י נביא], ווייל ווען ער העט נישט גיווען געווען קיין נביא העט ער נישט גיווען געוואוסט אַז ס'וועט געלונגען, [ויהיה למיגדר מילתא]. וואָרן טאָמער געלונגט עס נישט, טאָר מען שוין נישט, [דאינו למיגדר מילתא].

אַזוי ווי טאָקע ביי שְׁחוּטֵי חוץ וואָס אַלְיָהוּ האָט גע'שְׁחָט', און ס'איז אים געלונגען אַז ס'איז געווען וַתֵּצֵא הָאֵשׁ, ער האָט גע'פּוֹעַל'ט [שתרד אש מן השמים], און 'ענע' [הנביאי הבעל] האָבן גאָרנישט געקענט טון, איז געוואָרן אַ גרויסער כבוד שמים פון דעם, ס'איז נתגלה געוואָרן כבוד השם יתברך, און זיי האָבן [אלע] געזאָגט ה' הוא הַאֱלֹקִים ה' הוא הַאֱלֹקִים.

אַבער דעם האָט געדאַרפט די נְבוּאָה מעיד זיין [פון פאַראויס] אַז ס'וועט געלונגען. אַז נישט האָט ער נישט געטאָרט, ווען ער ווייסט נישט צי ס'וועט געלונגען. איבערדעם האָט מען געברויכט אַ "נביא". - אַזוי זאָגט תוספות.

לה

וברמב"ם לא כתב טעם, אלא פסק קתם דלא הותר אלא ע"י נביא

און דער רמב"ם^כ זאָגט פשוט, אַז נאָר אַ "נביא" מעג טון [לעקור דברי תורה] אַז ער זעט ס'איז 'הוראת שעה'.

זעט אויס דאָרט, אַז טאָקע פשוט אַז נאָר אַ נביא נישט לו היתר זה, לעקור דברי תורה בהוראת שעה 'גם בקום ועשה'. ער זאָגט גאָרנישט קיין טעם.

לויט תוספות איז אַן אַנדערער 'טעם' .. [כדי שנדע לסמוך על הבטחתו שיצא לבסוף מזה מיגדר מילתא וכבוד שמים. אבל עכ"פ גם לדעת התוספות צריך שיהיה על פי נביא דוקא]^כ.

^כ בתוספות שם (צא): ווליגמר מיניה. ואם תאמר שאני התם דעל פי הדבור היה מתנבא לעבור, והיכי נגמר מיניה לעבור משום תקנתא דרבנן שלא על פי הדבור. ונראה דכיון דעל פי הדבור שרי משום צורך שעה, הוא הדין שלא על פי הדבור, שהרי אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, כדנפקא לן במגילה (כ:) מקראי. ואם תאמר דאמר בפרק אלו הן הנחנקים (סנהדרין פט:) היכא דמוחק שאני, דאי לא תימא הכי וכו' אליהו בהר הכרמל היכי סמכי עליה ועבדי שחוטי חוץ, אלא היכא דמוחק שאני. ובאליהו למה לן משום דמוחק, הא משמע דאפילו בלא נביא שרי נמי לבית דין לעבור משום מיגדר מילתא.

ואומר ר"י, משום דאיתחזק בנביאות היו סומכים עליו במה שהיה מבטיח בירידת אש, ושוחטים 'על הבטחתו' קדשים בחוץ, שבוכותו ותפלתו תרד אש מן השמים ויהיה מיגדר מילתא, שיתקדש שמו של הקב"ה ברבים, ועל ידי כך יחזור ישראל למוטב. - [ועיין זה גם בתוספות סנהדרין (פט: ד"ה אליהו)].

^כ ברמב"ם (יסודי התורה ט, ג): אם יאמר לנו הנביא שנודע לנו שהוא נביא, לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה וכו' מצוה לשמוע לו. וכן למדנו מחכמים ראשונים מפי השמועה, בכל אם יאמר לך הנביא עבור על דברי תורה כאלוהי בהר הכרמל, שָׁמַע לו, חוץ מעבודת כוכבים, והוא שיהיה הדבר לפי שעה, כגון אליהו בהר הכרמל שהקריב עולה בחוץ, וירושלים נבחרת לכך והמקריב בחוץ חייב כרת, ומפני שהוא נביא מצוה לשמוע לו, וגם בזה נאמר אֱלֹהֵי תְשַׁמְעוּן. - ואילו שָׁאֵלוּ את אליהו ואמרו לו היאך נעקור מה שכתוב בתורה (דאה יב, יג) [הַשִּׁמְרָ לָךְ] פֶּן תַּעֲלֶה עֲלֶיךָ כָּכָל מְקוֹם [אֲשֶׁר תֵּרָאָה], היה אומר לא נאמר אלא המקריב בחוץ לעולם חייב כרת כמו שצוה משה, אבל אני אקריב היום בחוץ ברבר ה', כדי להכחיש נביאי הבעל. ועל הדרך הזאת אם צו כל הנביאים לעבור לפי שעה, מצוה לשמוע להם, ואם אמרו שהדבר נעקור לעולם, מיתתו בחנק, שהתורה אמרה (נצבים כט, כח) לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם [לְעִשׂוֹת אֵת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת].

^כ וכמו שביאר רבינו בכ"מ, ומהם בוויאל משה (א, קיח) וז"ל: הלא אף חכמינו ז"ל בתקנתם, שבוודאי שבכל

לו

על כל פנים דער היתר [לעבור 'בקום ועשה'] איז נאָר פאַר אַ נביא.

לז

ואם כן אין להביא ראיה מן יעקב אבינו דמותר להלך ברמאות עם הרמאי, דאפשר דלא הותר כן רק בהוראת שעה, ע"י יעקב שהיה נביא

אַבער על כל פנים ממילא איז דאָך נישט קיין ראיה [פון] יעקב אבינו אַז ער האָט אַמאָל 'געטון' [בקום ועשה] אפילו דעם וואָס מ'טאָר נישט. [כי יעקב אבינו היה נביא, ויתכן שעשה כן רק להוראת שעה, ולא נוכל ללמוד מזה לדורות].

לח

וכעין שמפרש האור החיים הק' בענין מה שנשא יעקב שתי אחיות, דזה היה בנבואה להוראת שעה

דער אור החיים הקדוש זאגט^ח [טאָקע אויף דעם] וואָס ער האָט גענומען שְׁתֵּי אָחִיוֹת [רחל ולאח], איז אויך געווען די זעלבע, אַז די נְבוּאָה האָט אים מְגַלָּה געווען אַז פון דעם וועט אויפגעבויעט ווערן דער כלל ישראל, האָט ער עס געמעגט טון, וואָרן אַ נביא מעג טון [דבר איסור על פי נבואתו, כשהוא] למיגדר מילתא [והוא רק] הוראת שעה, אַז ער זעט בנבואה אַז ס'ברויך אַזוי צו זיין.

[ולכן] אפילו ער האָט מקיים געווען כל התורה כולה עד שלא ניתנה, [אין קושיא על מה שנשא שתי אחיות], זאגט ער [כין] אפילו 'לאחר מתן תורה' מעג דאָך גאָר אַ נביא, איבערהויפט נאָך 'קודם מתן תורה'.

לט

איבערדעם - דאָס איז נאָך געווען [אויך] 'פאַר מתן תורה', וואָס ס'איז געווען כי אחי אביה הוא, - איבערדעם האָט ער געמעגט. [ואין לנו ללמוד מזה לאחרים].

תקנתם יש תיקונים גדולים, מכל מקום אין בהם לעקור דבר מן התורה לבטל שום איסור שהוא בקום ועשה, זולת בשב ואל תעשה. ואפילו למיגדר מילתא כמו אליהו בהר הכרמל, שעל ידי עבירה זו של שחוט חוץ החזיר את כל ישראל בתשובה, ואף על פי כן מקשי בגמרא (סנהדרין פט:) האיך שמכו עליה ועבדי שחוט חוץ, ותיצרו היכא דמוחזק שאני, דאך בשביל דמוחזק בנבואה שרי, לא זולת. ובתוספות שם 'כתבו הטעם' שצריך לזה דוקא נביא כדי שיהיה בטוח על ידי הנבואה שיחזרו ישראל למוטב על ידי זה. והרמב"ם העתיק 'הדין' סתם, שההיתר בזה הוא על ידי נביא, ולא כתב 'הטעם'. ועל כל פנים בלי נבואה אין מצאות לדין זה להתיר איזה איסור אף לצורך שעה, ואם כן עכשיו שבטלה נבואה אין אפשרות להתיר זה.

[וכל זה רק כשהמדובר לעבור בקום ועשה, אבל לענין מניעה מלעשות, שהוא שב ואל תעשה, יש כח גם ביד "החכמים" לעקור דבר תורה, אף שאינו על פי נביא, כדמוכח מסוגיא דיבמות, וכמו שהאריך רבינו בשו"ת דברי יואל (סימן נט, אות ז, ד"ה אלא) ע"י"ש. - והחילוק בין תוספות להרמב"ם, הוא דלהתוספות אף "החכמים" יש להם כח זה לעקור ד"ת גם בקום ועשה כשהוא רק לשעה, אם יודעים בבירור שיצא מזה מיגדר מילתא, אלא שאם הצלחת המיגדר מילתא תלוי בידעת עתידות, אי אפשר לסמוך על זה רק על פי נבואה. ועוד דלהרמב"ם מיירי כשהנביא שומע מפי דיבור הנבואה שיש לעבור עתה על זה, אבל להתוספות גם הנביא מדעתו יכול לצוות כן לפי שעה, כשרואה שיהיה מזה מיגדר מילתא, ועיין היטיב בדברי התוספות בסנהדרין (פס:).]

^ח באור החיים הקדוש (ויחי מט, ג): יש לנו לחקור חקירה אחת, איך עשה יעקב הפך מה שכתוב בתורה (תצא כא, טז) לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה הבכר, והוא בכר יוסף בן רחל האהובה אצלו, על פני ראובן בן לאה השנואה. וקודם צריך לתת לב אם האבות היה עליהם חיוב קיום כל התורה, כי הלא מצינו שיעקב נשא ב' אחיות, ואברהם לא מל עד שהיה זקן, וכן כמה פרטים וכו'.

והנכון בעיני הוא, כי האבות 'קבלו התורה' משם שקבל מנח שקבל ממאדם הראשון אשר למדה מפי הגבורה וכו', אך לא 'צטווה' אלא על י' מצות וכו'. וכדרך שיש לנו גם אחר נתינת התורה, שיש מצות שאם יעשה אותם האדם יטול שכר ואם לאו אין לו עונש עליהם, כמו כן היה מיום ברא אלקים אדם בכל התורה, חוץ מ' מצות. והאבות לצד חביבתם ב' קיימו הכל וכו', ומה גם אם נאמר שהיו עושים על פי הדיבור, כי האבות נביאים היו וה' אמר להם לעשות כן. ודבר זה דומה למה שכתב רמב"ם בהלכות יסודי התורה, כי נביא שאמר לעבור על איסור מאיסורי התורה לפי שעה שומעין לו כאלהיו בהר הכרמל וגו', גם יאָמַן יעקב שעשה מעשה על פי נבואתו שיכול לישא ב' אחיות לפי שעה, לא שיעקר איסור ב' אחיות וכו'.

מ

ולזה הוצרכו להביא ראיה מהפסוק עם עקש תתפל, כי אף לאחרים מותר לרמות באופן שהוצרך להציל עצמו מיד הרמאי
אָבער די גמרא זאָגט אָבער אַז ס'איז דאָ אין פסוק [אַ ראיה גס לאחרים], אָבער אין
פסוק עם נָכַר תִּתְּבֹר וְעַם עֲקֹשׁ תִּתְּפַל זעט אויס אַז ס'מעג אַן אַנדערער אויכעט. אַז
מ'זעט [נישט כאן הצלה מידי רמאי], אויף אַזאַ בחינה אַז מ'זאָל זיך מציל זיין פון יענעמס
רמאות, האָט דער פסוק מתיר געווען אפילו 'אחר מתן תורה', [און] דאָרט שטייט
שוין נישט [שזה דייקא] פֿאַר אַ "נביא". [ואם כן משם שפיר נלמוד לדורות לכל אחד].
אָבער פון יעקב אבינו'ן קען מען זיך נאָך קיין ראיה נישט נעמען.

מא

והירות בהחיתור של עם עֲקֹשׁ תִּתְּפַל - וחיוּב ההרחקה מן מדרת השקר
אָבער דער אָמֶת'ן אַרײַן [אף כשיש הכרח לסגוי ברמאותא] מוז מען האָבן דערויף אַ
גרויסן דעת תורה.

מב

איך האָב שוין נאָכגעזאָגט וואָס דער של"ה הקדוש זאָגט^{כט}, אַז מ'טאַר נישט
מַרְגִּיל זיין קיין "שֶׁקֶר" אפילו פֿאַר אַ "קינד", [כדין] מ'זאָל זיך נישט 'געוויינען'
[דערצו].

מג

לא מצינו בשום איסור פרטי, לשון "הרחקה" מפורש בתורה, וזולת במדת השקר שנאמר בה מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחֹק
דער פסוק זאָגט (משפטים כג, יז) מִדְּבַר שֶׁקֶר "תִּרְחֹק", מ'זאָל זיך 'מִרְחָק' זיין [משֶׁקֶר].
אין אמת אַרײַן מ'געפינט נישט ביי קיין שום 'איסור' אין די תורה הקדושה, אַז
ס'זאָל שטיין "הִרְחָקוּת".

^{כט} בשל"ה הקדוש בשער האותיות (אות ד' דרך ארץ, אות כ-כא): כלל גדול יהיה לאב המייסר בנו, ושיהיה בטוח
שהבן הולך בדרך הישר אף בסתר שלא בפני האב, יראה בכל כחו להדריכו במדת אמת וכו' ויגדיל לו עונש
השֶׁקֶר, אפילו בשיחה בטילה. ויתפאר לו השכר הגדול מהאומר אמת, ויטיל מורא גדול עליו, באם יוציא מפיו
דיבור אחד של שקר, יתרה בו התראות גדולות. נמצא כשיהיה מדה זו של אמת תקועה בלב הבן, אז יקיים הבן
כל מצות אביו, כי ירא שישאלנו אביו עשית כך וכך, או מה המעשה הזה אשר עשית, והוא ישיב לו מפני
היראה אמת, כי ירא אולי יאחז ונמצא בדאי, ועונשו יהיה מרובה. ומכח שמוכרח לומר אמת, נמצא מוכרח
להיות סור מִרַע וְעֵשָׂה טוב.

והנה פה בירושלים עיר הקודש תוב"ב, היה רגיל אצלי חסיד גדול מחסידי עליון מהספרדיים, ואם היו
נותנים לו כל חללי דעלמא לא היה ח"ו מוציא מפיו דבר שאינו אמת בבירור. וסיפר לי מנהג אביו, בעודו היה
נער הוא ואחיו, ובא קובלנא שנעשה איזה ענין שלא כהוגן, אמר מי שידעה על חטאו ויאמר אמת אזי אמחול
לו, רק יזהר מהיום והלאה שלא ישנה באולתו, ואיזה שיכפור ואני אחקור ואדרוש שאחז בשקר וכפר, אזי
אעשה לו עונשים בכפלי כפלים. וכן עשה, מי שהודה מחל לו, ונתן לו מתנה עוד איזה מטבעות בעבור שהודה
באמת, ולהאחר ששֶׁקֶר ענשו בעונשים גדולים. כך היה מִגְדֵּל בניו במדת האמת, והיה קונה האמת במטבעות
לקיים אָמֶת קָנָה (משלי כג, כג), ונעשה בבנו החסיד הנ"ל טעם האמת עולמית. וכל ערום יעשה בדעת איך יגְדֵּל
בניו במעשים טובים ובצדקות ובחסידות ובכל מדות ישרות.

^ל ועיין בגמרא סוכה (מו:): ואמר רבי זירא, לא ליקא איניש לינוקא דיהיבנא לך מידי, וְלֹא יְהִיב לִיה, משום דְאֶתִי
לְאִגְמוּרִיהִי שִׁיקְרָא. שנאמר לְמַדּוֹ לְשׁוֹנֵם דְּבַר שֶׁקֶר.

ובגמרא יבמות (סג:): רב הוה קא מצערא ליה דביתהו, כי אמר לה עבידי לי טלופחי [עדשים], עבדא ליה
חימצי [פריש"י: מין קטנית]. חימצי, עבדא ליה טלופחי. כי גדל חיאי בריה, אפיך לה [היה אומר האב לבנו אמור
לאמן לעשות עדשים, והוא אומר לה עשי חימצי, והיא עושה עדשים], אמר ליה איעליא לך אמך [שנשנתה אמך לטוב
אצלך], אמר ליה אנא הוא דקא אפיכנא לה, אמר ליה היינו דקא אמרי אינשי דנפיק מינך טעמא מלפך [נפעמים
שהבן מחכים את אביו, אני היה לי לעשות כן]. אַת לא תעביד הכי [כי דבר שקר הוא] וכו'.

[ונכתב ש במהרש"א: רצה לומר, גם כי האב שראוי לומר לכבוד אביו שקר, מכל מקום כדי שלא ירגיל
האדם בכך, לא יאמר שקר גם במקום הזה. - ו"ע שם ברי"ף על העין יעקב בביאור החילוק בין רב לבנו בזה].

[הגם] ביי אַלע איסורים איז דאָך [דער כלל] (שבת יג. ועוד) סְחור סְחור אַמרינן לְנִזְיָרָא לְכַרְמָא לֹא תִקְרַב לָא, [און] חכמינו ז"ל האָבן געמאַכט [כמה] הִרְחָקוּת און גִּדְרִים וּסְיִיגִים [שלא יבואו לעבור על 'דאורייתא', און] ס'איז געדרינגען פון פסוק [וּשְׁמַרְתֶּם אֶת מִשְׁמַרְתִּי] (אחרי יח, ל), עֲשׂוּ מִשְׁמֶרֶת לְמִשְׁמַרְתִּי^ל, מ'מוז מאַכן אַ מִשְׁמֶרֶת [אז] מ'זאָל גוזר זיין גזירות [מדרבנן, כדי] מ'זאָל נישט צוקומען צו [העבדת] דברי תורה. אָבער אין די תורה הקדושה אַליין, שטייט נאָר דער עֶצֶם הָאִיסור, [אַבער] די אַלע 'הִרְחָקוּת' זענען מדרבנן, האָבן חכמינו ז"ל געמאַכט לויט ווי זיי האָבן געזען. [אויסער] דאָ ביי שָׁקָר איז דאָס איינציגע פּלאַץ וואָס שטייט "תִּרְחָק" אין די תורה הקדושה, אַז די תורה הקדושה הייסט מאַכן הִרְחָקוּת.

מד

די הִרְחָקוּת וואָס אַ איד מאַכט זיך פון שָׁקָר, דעס איז מבואר אין פסוק בפירוש, מְדַבֵּר שָׁקָר תִּרְחָק.

ס'שטייט נישט אַז מ'זאָל עס נישט טון, [אַדער אַז] מ'זאָל עס נישט זאָגן, [נאָך] ס'שטייט גאָר [לשון] הִרְחָקָה. הִרְחָקָה איז טייטש 'מער' [ווי בלויז נישט זאָגן]^ל. מ'געפינט גאָרנישט קיין "הִרְחָקָה", נאָר אויף דער איינציגער זאך.

מה

והוא יען כי מדת השקר מכנים כלל מצוה ועבודה, ומדת האמת הוא יסוד היסודות בעבודת ה' [והביאור בזה, ווייל] אין אַמְתָּן אַריין, די מדה פון שָׁקָר איז דאָך שולט אויף אַלדינגס.

יעדער [אַנדערער] איסור, חלילה אַז מ'איז עובר, פונדעסטוועגן אַז מ'טוט אַן אַנדערע מצוה, איז נישט אויסגעמישט דער איסור אין דער מצוה, וואָרן 'דעס' איז עפעס אַנדערש און 'דעס' איז עפעס אַנדערש.

אָבער חלילה די מדה פון שָׁקָר, דאָס ליגט דאָך אין אַלעמען. [ווייל סיי] 'וואָס' מ'טוט, אַז ס'איז נישט אַמְתָּ, אַז ס'איז נישט אַמְתָּ איז עס דאָך נישט, דעס וואָס אַז ס'איז נישט 'אַמְתָּ' איז דאָך עס גאָרנישט.

^ל הוא משל שאומרים לנזיר, שימנע עצמו אף מלהיות פועל אצל הענבים בכרם, כדי שלא יקרב לכרם, ולא יבא לידי עבירה לאכול ולשתות מגפן היין. [עין רש"י בבא מציעא צב:].

^ל בגמרא יבמות (כא:): אמר רבא רמז לשניות [בעריות] מן התורה מנין, שנאמר (אחרי יח, כז) כִּי אֶת כָּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵל עָשׂוּ אֲנִי הָאָרֶץ, הָאֵל קִשּׁוֹת, מְכַלל דַּאיכָא רְכוּת, וּמַאי נִינְהוּ שְׁנִית וְכו'. רב כהנא אמר מהכא, וּשְׁמַרְתֶּם אֶת מִשְׁמַרְתִּי, עָשׂוּ מִשְׁמֶרֶת לְמִשְׁמַרְתִּי. אמר ליה אביי לרב יוסף הא דאורייתא היא, דאורייתא ופירשו רבנן. כל התורה נמי פירשו רבנן, אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא. - [ועיין גם בגמרא מועד קטן (ה:)].

^ל ועיין במסילת ישרים (פרק יא) וז"ל: והנה דבר השקר גם הוא חולי רע נתפשט מאד בבני האדם, ואולם מדריגות מדריגות יש בו, יש בני אדם שאומנותם ממש הוא השקרנות וכו'. ויש אחרים קרובים להם במדריגה וכו', והם הם הבדאים אשר אי אפשר להאמין לדבריהם וכו'. הוא מה שהנביא מצטער ואומר למדו לשונם דבר שָׁקָר הִצְוָה נִלְאוּ - ויש עוד אחרים שחליים קל מחולי הראשונים, והם אותם שאינם קבועים כל כך בשקר, אלא שלא יחושו להתרחק ממנו, ואם יודמן להם יאמרוהו וכו'. ואמנם החכם הודיענו, שכל זה הוא היפך רצון הבורא ב"ה ומדת חסידיו, הוא מה שכתוב (משלי יג, ה) דָּבַר שָׁקָר יִשְׁנָא צַדִּיק, והוא מה שבאה עליו האזהרה מְדַבֵּר שָׁקָר תִּרְחָק. ותראה שלא אמר מִשְׁכָּר "תִּשְׁמַר", אלא מְדַבֵּר שָׁקָר "תִּרְחָק", להעיר אותנו על ההרחק הגדול והבריחה הַרְבֵּה שצריך לברוח מזה. וכבר נאמר (צפניה ג, יג) שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל לֹא יַעֲשׂוּ עֲוֹלָה וְלֹא יִדְבְּרוּ קֶבֶד וְלֹא יִמָּצָא בִּפְיָם לִשׁוֹן תְּרֻמָּה. וחכמים ז"ל אמרו חותמו של הקדוש ברוך הוא אמת. ובודאי שאם האמת הוא מה שבחר בו הקב"ה לקחתו לחותם לו, כמה יהיה הפכו מתועב לפניו וכו'. ואחד מן העמודים שהעולם עומד עליו הוא האמת, אם כן מי שדובר שקר כאילו נוטל יסודו של עולם, וההפך מזה מי שזהיר באמת כאילו מקיים יסודו של עולם וכו'. ואין צריך להאריך בדבר הזה שהשכל מחייבו והדעת מכריחו. [ועיין עוד שם].

מו

איבערדעם איז דאך דער יסוד היסודות, די "מדת האמת".
[וואמרו חכז"ל] ^ל חותמו של הקדוש ברוך הוא אמת.

מז

איבערדעם האט די תורה הקדושה געשטעלט [א לשון] "הרחקה" אויף די איינע מדה. אלע איסורים האט מען 'כולל' געווען בדרך כלל [בפסוק ושמרתם את משמרת, אז מ'זאל מאכן א משמרת. אבער בפירוש 'בפ'רטיות', דאס שטייט נישט ביי קיין שום איסור די הרחקה מבואר אין די תורה. ס'איז מבואר נאך ביי "שק"ר", [באומרו] מדבר שקר "תרחק".

[און] חכמינו ז"ל זאגן דרשות^ל [וידרשו] כמה מיני 'הרחקה' פון דעם.

מח

ולכן במקום שצריכין לקיים "עם עקש תתפחל", צריכין זהירות יתירה, לשקול הכל על פי דעת תורה אמיתי ממילא ברויך מען דאך האבן א גרויסן דעת [זהירות במקום שצריכין להשתמש בהיתר של עם עקש תתפחל].

ווארן ביי יעדע הרחקה [שבשאר איסורים] מוז מען דאך צוגעבן פונעם היתר [לאסור גם מחלק ההיתר] וואס ס'איז נאכנישט אסור געווען דארט^ל.

איבערדעם דארף מען האבן א גרויסן דעת תורה^ל, [ואף] דארט וואו מ'האט מתיר געווען אפילו [לרמות], אז מ'זאל וויסן מ'זאל זיך אפהיטן פון די מדה פון שקר.

^ל בגמרא שבת (נה): אמר רבי חנינא חותמו של הקב"ה אמת. [נפירש"י: אמת. אמצעות לאותיות, וראשון ואחרון, על שם (ישעי' מד, ו) אני ראשון ואני אחרון, ואני הוא (שם סג, ט)]. - [וכן הוא בגמרא יומא (סט) וסנהדרין (סד) עיי"ש].

^ל בגמרא שבעות (ל: לא): תנו רבנן, מניין לדיין שלא יעשה סיגרון לדבריו, תלמוד לומר מדבר שקר תרחק. ומניין לדיין שלא ישב תלמיד בור לפניו, תלמוד לומר מדבר שקר תרחק. מנין לדיין שיוודע לחבירו שהוא גזול, וכן עד שיוודע בחבירו שהוא גזול, מנין שלא יצטרף עמו, תלמוד לומר מדבר שקר תרחק. מנין לדיין שיוודע בדין שהוא מרומה, שלא יאמר הואיל והעדים מעידין אחתכנו והא קולר תלוי בצואר עדים, תלמוד לומר מדבר שקר תרחק. מנין לתלמיד שיושב לפני רבו ורואה זכות לעני וחוב לעשיר, מנין שלא ישתוק, תלמוד לומר מדבר שקר תרחק. מנין לתלמיד שרואה את רבו שטועה בדין, שלא יאמר אמתין לו עד שיגמרנו, ואסתננו ואבכנו משלי, כדי שיקרא הדין על שמי, תלמוד לומר מדבר שקר תרחק. מנין לתלמיד שאמר לו רבו וידע אתה בי שאם נותנין לי מאה מנה איני מבדה, מנה יש לי אצל פלוני ואין לי עליו אלא עד אחד, מנין שלא יצטרף עמו, תלמוד לומר מדבר שקר תרחק. - האי מדבר שקר "תרחק" נפקא? הא ודאי שקורי קא משקר, ורחמנא אמר (יתרו כ, יג) לא תענה ברעך עד שקר, אלא כגון דאמר ליה ודאי חד סהרא אית לי, ותא אתה קום התם ולא תימא ולא מידי, דהא לא מפקת מפומך שקרא. אפילו הכי אסור, משום שנאמר מדבר שקר תרחק. - מנין לנושה בחבירו מנה, שלא יאמר אטעננו במאתים, כדי שיודה לי במנה ויתחייב לי שבועה, ואגלגל עליו שבועה ממקום אחר, תלמוד לומר מדבר שקר תרחק. מנין לנושה בחבירו מנה וטענו מאתים, שלא יאמר אכפרנו בבית דין ואודה לו חוץ לבית דין, כדי שלא אתחייב לו שבועה ולא יגלגל עלי שבועה ממקום אחר, תלמוד לומר מדבר שקר תרחק. מנין לשלשה שנושין מנה באחד שלא יהא אחד בעל דין ושנים עדים כדי שיוציאו מנה ויחלוקו, תלמוד לומר מדבר שקר תרחק. מנין לשנים שבאו לדין, אחד לבוש סמרטוטין ואחד לבוש איצטלית בת מאה מנה, שאומרין לו לבוש כמותו או הלבשהו כמותך, תלמוד לומר מדבר שקר תרחק. מנין לדיין שלא ישמע דברי בעל דין קודם שיבא בעל דין חבירו, תלמוד לומר מדבר שקר תרחק. מנין לבעל דין שלא יטעים דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חבירו, תלמוד לומר מדבר שקר תרחק.

^ל וכמו שאמרו (יבמות כ) קדש עצמן במותר לך. ועיין באורך במסילת ישרים (פרק יג).

^ל ובוה יובן דברי המדרש בא אחיך במרמה, "בחכמת תורתו". ששקל כל זאת על פי דעת תורה אמיתי. ועיין עוד בס"ג תולדות תשי"ט וז"ל: בא אחיך במרמה בחכמת תורתו, קען זיין ליגט אויך דעס, לכאורה די גמרא זאגט דאך (מילה יג): ומי שרי ליה לצדיקא וכו', סשטייט אחיו אני ברמאות, וכי בן רבקה הוא, יעקב אבינו האט באפוילן פאר לבנין [כיד רחל] כי אחי אביה הוא, זאגט דאך רש"י אחיו אני ברמאות, פרעגט די גמרא ומי שרי ליה לצדיקא לסגוי ברמותא, ענטפערט די גמרא אין, עם נבר [תתבר] נעם עקש תתפחל. עכ"פ מיט א מקור השקר האט די תורה הקדושה מתיר געווען, אבער דארף מען צו וויסן 'ווען' ס'איז "על פי התורה".

מט

ביאור לשון הפסוק: מִדְּבַר שֶׁקָּר "תִּרְחֶק"

התורה בא להזהיר, שמתחילה יתרחק האדם מלהתקרב לאנשי שקר ומרמה, כדי שלא יבא למצב שיהיה לו הכרח אח"כ להשתמש עם ההיתר דעם עקש תתפתל

קאָן זיין אַ רמז (בכוונת לשון הפסוק) מִדְּבַר שֶׁקָּר תִּרְחֶק.

וואָרן לעולם איז דאָךְ אַזוי, ס'איז דאָךְ אַמאָל פאַרהאַנדן וואָס מ'מעג [לרמות]. חלילה אַז מ'איז פוגע אין אַ רמאי און מ'דאַרף פון אים ניצול ווערן, זאָגט דאָךְ די גמרא [דעל זה כתיב] עִם נָכָר תִּתְבָּר, דְּרִשְׁנִיט דאָךְ די גמרא פונעם פסוק עִם עֲקֵשׁ תִּתְפַּתֵּל [אז מ'מעג].

קומט דאָךְ אויס, אַז טאַמער מ'איז זיך מִקָּרָב, מ'ווערט מקורב צו'ן אַ רמאי, קאָן אויסקומען אַמאָל [שקשה מאוד] אַז ס'זאָל נישט קומען צו קיין שֶׁקָּר. איבערדעם איז דער עיקר [זהירות ההרחקה] נאָךְ דערפריערער, איידער מ'טרעפט זיך מיט אים, [שיריחך עצמו מלהתקרב עמו, כי] מ'זאָל זיך נישט מִתְבָּר זיין מיט אַזאַלעכן אַז מ'זאָל דאַרפן אויסקומען צו דעם היתר [של עם עקש תתפתל, ולזה בא הכתוב להזהיר על הרחקת השקר, אז] מ'זאָל זיך גאַרנישט אָנקערן [עם הרמאים ושקרנים], מ'זאָל אַנטלויפן פון די רמאים.

נ

איבערדעם זאָגט ער מִדְּבַר שֶׁקָּר "תִּרְחֶק". [שתתרחק מלהתקרב עם אנשי השקר]. וואָרן ווען מ'איז שוין "נאָנט" [עם הרמאי] איז שוין אַמאָל פאַרהאַנדן וואָס מ'האָט נישט מִזְּהִיר געווען דערויף אויך, און וואָס מ'מעג גאָר און מ'ברויך גאָר אַמאָל [לסגוי ברמאותא, כדי] מ'זאָל ניצול ווערן. אַזוי ווי יעקב אבינו האָט געזאָגט אַחִי אָבִיָּהּ הוּא.

נא

ורק במקום הכרח גדול צריכין להשתמש בוה, וכמו ביעקב שהיה מוכרח לילך לבית לבן, כדי להוציא משם האמהות הקרושים, וגם הנשמות ישראל שהיו מגולגלים בצאן לבן

[אלא דהתם שאני שהוצרך יעקב להתקרב עם לבן ולהשתמש בהיתר זה], ווייל ס'איז געווען אַ הכרח ער זאָל גיין צו לָבָן, [ווייל] ער האָט פון דאָרט געדאַרפט אַרויסנעמען דעם וואָס ער האָט געדאַרפט אַרויסנעמען, די אַמָהוֹת הַקְּדוּשִׁים.

נב

ווי דער אור החיים הקדוש זאָגט^{לח} [אז] פאַר מתן תורה איז עס געווען אויף אַזעלעכע פלעצער.

איבערדעם האָט ער געזאָגט ער איז אַ אַחִיךָ בְּמִרְמָה, ער איז געוואָרן "אחיו במרמה", אחיו ברמאות, אָבער, ס'איז אָבער "בַּחֲכָמַת תּוֹרָתוֹ", דאָס קאָן נישט יעדערער טון, יעדערער זאָגן, [נאָר] בַּחֲכָמַת תּוֹרָתוֹ, דאָס מוז מען האָבן אַן אַמָּתִידיגן "דעת תורה", מ'זאָל וויסן ווען מ'מעג דאָס טון ס'זאָל זיין "אחיו במרמה".

ובס"ג תולדות תש"כ [לשון קדשו אות ז-צב]: איבערדעם דאָס אַלעס האָט ער משיג געוועזן מיטן כח התורה. [דאך כן] לכאורה איז דאָךְ עס דער גרעסטער עוין, דער גרעסטער עוין פֿלילי איז "רמאות", פון דעם פאלט מען אַריין אין אַלעמען. אָבער אַז מ'דאַרף אַרויס צו קריכן [להנצל] פון אַ רשע, הייסט מען גאָר טון עס עקש תתפל. דאָס האָט ער משיג געווען בַּחֲכָמַת תּוֹרָתוֹ. [וזה שאמר יצחק לעשו] בָּא "אֲחִיךָ בְּמִרְמָה", אַז ער איז "אֲחִיךָ" גאָר "בְּמִרְמָה", ער איז געווען "אֲחִיךָ בְּמִרְמָה", [על דרך שאמר על לבן "אחיו אני ברמאות"]. [ועל זה פירשו במדרש כי] דאָס איז אָבער געווען "בַּחֲכָמַת תּוֹרָתוֹ" האָט ער דאָס משיג געווען, 'ווען' מ'דאַרף אַזוי צו טון.

^{לח} באור החיים הק' סוף פרשתן (כח, ה): וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב וְיָלַף פְּדָנָה אֲדָם אֶל לָבָן בֶּן בְּתוּאֵל הָאֲרָמִי אֲחִי רִבְקָה אִם יַעֲקֹב וְעֵשָׂו וְגו'. צריך לדעת למה הוצרך לומר אֲחִי רִבְקָה, מי לא ידע בזה, ומה גם שבסמוך אמר כן. עוד אומרו

נאך מתן תורה איז שוין געוואָרן אַ בירור, אָבער דעמאָלטס האָט מען עס נאָך געמוזט זוכן. [ולכן הוצרך לילך ללבן כדי להוציא משם בנותיו].

נג

[וכן היה הכרח בזה, בכדי להוציא משם את הצאן שלקח יעקב לגורלו].
[ווי] ס'איז ידוע^ט [אז] די אַלע כַּבָּשִׁים [שלקח יעקב], דאָס איז דאָך אַלעס געווען נשמות, נְשָׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, [וואָס] ער האָט געדאַרפט דאָרט מציל זיין פון לָבָן.].

נד

האָט ער דאָך געמוזט דאָרט זיין, האָט ער געהאַט מסירת נפש [ליכנס במצב כזה אשר יצטרך לקיים עם עקש תתפתל, כאָטש] ער האָט געוואוסט אַז מ'קאָן חלילה אַריינפאלן און זיין [בבחינת] אחיו ברמאות.

נה

אבל בעלמא כשאין הכרח, יש חוב להתרחק מאנשי שקר, כדי שלא יצטרך לבוא למצב כזה של עם עקש תתפתל
אָבער 'אָזוי' [בעלמא, כשאין הכרח להתקרב לאנשי שקר ומרמה], האָט די תורה הקדושה אָנגעזאָגט [מִדְבַּר שֶׁקֶר "תִּרְחָק"]:
זאָלסט דיר פון דעם דערווייטערן! זאָלסט נישט צוקומען צו 'אָעלעכען' וואָס דו וועסט האָבן אַ 'היתר' צו זאָגן שֶׁקֶר, וואָס מ'האָט געזאָגט דערויף עס נָכַר תִּתְּכֹר וְעַם עֲקֹשׁ תִּתְּפַתֵּל.

נו

איבערדעם שטייט [לשון] "תִּרְחָק", וואָרן ווען מ'איז שוין "נאָנט", קאָן זיין גאָר אַמאָל ווען מ'ברויך שוין גאָר, מ'ברויך שוין צו באַנוצן זיך מיט רַמְאוֹת.
איבערדעם זאָגט ער מִדְבַּר שֶׁקֶר "תִּרְחָק".

נז

היוצא לנו מזה, על כל פנים זעט מען אין די תורה שטייט אַרויס די הרחקה פון מִדַּת הַשֶּׁקֶר, נאָר וואָס'זשע דען דעמאָלטס האָט עס געמוזט זיין ביי יעקב אבינו.

נח

המשך ישוב הקושיות

חקדמה לישוב קושיא ב, וקושיא ח

עד עתה לא ידע יצחק ברשעת עֲשָׂו, כדי שירצה לברך את עֲשָׂו

איבערדעם יצחק אבינו האָט דאָך שוין דעמאָלטס געשפּירט דעמאָלטס בשעת די

אָם יַעֲקֹב וְעֲשָׂו, הם דברים יתרים. - אכן בא הכתוב לתת טעם ליצחק אבינו ששלח בן צדיק לאדם רשע מפורסם לבן הארמי וכו', לזה אמר אֲחִי רַבֵּקָה, ושניהם יצאו מבתואל הרשע, וכמו כן יָצָא מלִבָּן בת צדיקת. גם אין להוכיח שלא יצא שלשלת שורש קדושה מאדם רשע, לזה אמר אָם יַעֲקֹב וְעֲשָׂו, פירוש הרי שיצתה שלשלת הקדושה מאב רשע, גם כן אין להחליט ולומר כי להיות לָבָן רשע לא יֵצְאוּ ממנו בנות כרבקה.
יש לך לדעת, כי דוקא בימים ההם שעדיין לא נתבררו הנשמות הקדושות ממקום שביהם, והוכרה משפחת אברהם כי שם קנתה לה הקדושה מקום, והיה לה לאות עולם אברהם ושרה כי הם גרים ראשונים, וכל אשר יתגייס מהאומות בכל זמן יקרא אברהם, ונקבה שרה, לזה מין הקדושה יחפש אחר מינו, כי אחד היה אברהם, ולא הושלם בנין הקדושה בזכרים ובנקבות, כי לא הוליד אלא את יצחק ולא הוליד נקבות עמו, ואולי כי לזה אמר הכתוב (כה, יט) אֲבִרְקָהּ הוֹלִיד אֶת יַעֲקֹב, פירוש לבדו בלא בת זוגו, וכמו כן יצחק לא היו לו בנות, כי ניוצות הקדושה עומות בארץ שבי, לזה שלחו יצחק לחזר אחר אביתו.
אך זה היום שקיינוהו, כי פרחו שורשי הקדושה הן בני ישראל ופרח מטה עזר תפארה, והוכר אילן החיים חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו, הן הנה המובהקים בקודש, ולא יסוב אדם ממשות בני ישראל למשפחות הארץ. ואם נשאר מנצוצי הקדושה בתוך העמים, הרי הם ביציאתם לעולם מתאספים ובאים [להתגייס], [ועיין עוד שם].

^ט כמבואר בנזר הקודש (ב"ר עג, ו-ח) בשם הוזהר וחכמי אמת. וכן מובא בכמה ספרים הק'.

ברכות [כי עשו אינו צדיק], ס'איז געווען נאָר באַהאַלטן [מיצחק] פריער'ער, ווייל ס'האָט אַזוי געברויכט צו זיין [און] די ברכות זאָלן קומען אין די לבושים פון עשו'ן. אין דעם איז דאָך אויך עפעס אַן ענין.^ב

נט

ומבואר בספרים הטעם, כדי שלא יהיה קטרונו על הברכות מצד השטן שהוא שרו של עשו שטייען שטייט דאָך אין ספרים אַז דאָס איז אויך איינס פון די טעמים וואָס די ברכות האָבן געדאַרפט קומען פון יצחק'ן מיט אַ כוונה פאַר עשו'ן, ווייל ס'זאָל נישט זיין קיין 'קטרוג' אויף די ברכות.

ס

ועוד כדי שיחולו הברכות, אפילו בזמן שאין ישראל ראויים

[ועוד כן] נישט אַלעמאַל איז מען ראוי, איז מען ווערד דערצו, [ולכן] האָט מען אַריינגעלייגט די ברכות [בלבוש כזה], האָט מען עס אים געגעבן [ליעקב] מיט אַ לבוש פון עשו'ן, איז דאָך אַ קל וחומר אַז מ'גיט פאַר 'אים' [כל שכן ליעקב ובניו] (כדיבאר באורך הלחן, מן אות עד).

סא

הקדמה ליישוב קושיא נ

איבערדעם [אמר יצחק] וַיִּתֵּן לָךְ הָאֱלֹקִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם, [שטייט] "הָאֱלֹקִים" [בה"א הידיעה].

סב

במדרש וברש"י, דאָט יעקב בירך יצחק כשהוא ראוי מן הדין, ואת עשו בירך כשאין ראוי, כדי שלא יקרא תגר [דהנה] רש"י זאָגט דאָך^א, - לכאורה דער מדרש זאָגט עס נאָך^ב, - אַז פאַר יעקב אבינו האָט ער געזאָגט וַיִּתֵּן לָךְ "הָאֱלֹקִים", אַז דו וועסט ראוי זיין וועסטו האָבן, און אַז נישט נישט. אָבער פאַר עשו'ן האָט ער געזאָגט, סיי ער איז יאָ ראוי צי ער איז נישט ראוי, ווייל ער איז קורא תגר, האָט ער געזאָגט [הנה] מִשְׁמַנִּי הָאָרֶץ יִהְיֶה מוֹשְׁבָךָ [בכל אופן].

[און] פון דעם האָט זיך שלמה המלך געלערנט אין די תפלה [שאמר שלמה בשעת חנוכת בית המקדש], האָט ער אויך געזאָגט^ב, פאַר אַ איד זאָל מען געבן נאָר אַז ער איז

^ב עיין בזהר הקדוש (דף קלט). בגין דיתברך יעקב בלא דעתיה דיצחק, אלא בדעתיה דקודשא בריך הוא.

^א ברש"י (כו, כח): דבר אחר, מהו האלקים, בדין, אם ראוי לך יתן לך, ואם לאו לא יתן לך. אבל לעשו אמר (כו, לט) מִשְׁמַנִּי הָאָרֶץ יִהְיֶה מוֹשְׁבָךָ, בין צדיק בין רשע יתן לך. וממנו למד שלמה (מלכים א' ח, לט), כשעשה הבית סידר תפלתו, ישראל שהוא בעל אמונה ומצדיק עליו הדין לא יקרא עליך תגר, לפיכך (מלכים א' ח, לט) וַנִּתֵּן לְאִישׁ כְּדָרְכֵּי אֲשֶׁר תָּדַע אֶת לִבְּבו, אבל נכרי מחוסר אמונה, לפיכך אמר (שם, מג) וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וגו' וְעֲשִׂיתָ כָּל אֲשֶׁר יִקְרָא אֵלֶיךָ הַנִּכְרִי, בין ראוי בין שאינו ראוי תן לו, כדי שלא יקרא עליך תגר.

^ב עיין כל זה בתחומא ישן (סימן יד). ועיין עוד במדרש אגדת בראשית (פרק מג, ג): וַיִּתֵּן לָךְ הָאֱלֹקִים, בדין, אם יש לך מעשים נותן לך, ואם לאו אינו נותן לך. אבל בעשו לא אמר לו וַיִּתֵּן לָךְ, אלא הנה מִשְׁמַנִּי הָאָרֶץ וגו', לא הוכיח [שמו של] הקב"ה, אלא הנה מִשְׁמַנִּי הָאָרֶץ, אבל ליעקב וַיִּתֵּן לָךְ "הָאֱלֹקִים" משל השמים. משל לסוחר שמכרו לו כלים שני בני אדם, אחד מכרו לו כלים בעשרה זהובים, ואחד במאתים זהובים, הלכו עמו ליטול הימנו, מיד נתן לאותו [של] עשרה זהובים והלך לו, והשני היה משהה, אמר לו לאותו נתת מיד ואני יושב ממתיק, אמר לו אותו היה לו ליטול קימעה בעשרה זהובים, והיה בידי ונתתי לו, אבל אתה מאתים יש לך ליטול, ואני עומד מן השלחן שתטול. כך לעשו נתן מיד, הנה מִשְׁמַנִּי הָאָרֶץ וגו', למה, שאין לו אלא העולם הזה, אבל ליעקב, מה רב טובך אֲשֶׁר צִפְנָת לִירֵאִיךָ (תהלים לא, כ).

^א במלכים א' (ח, ל-מג): וְשָׁמַעְתָּ אֶל תַּחֲנוּן עַבְדְּךָ וְעַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר תִּפְלְלוּ אֵל הַמָּקוֹם הַזֶּה, וְאַתָּה תִּשְׁמַע אֶל מְקוֹם שִׁבְתְּךָ אֵל הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַעְתָּ וְסָלַחְתָּ וגו'. וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם מִכּוֹן שִׁבְתְּךָ וְסָלַחְתָּ וְעֲשִׂיתָ, וְנָתַתָּ לְאִישׁ כָּכָל

ראוי, ווייל ער איז נישט קורא תגרא, אבער פאר א גוי אז ער איז קורא תגרא זאל מען אים געבן סיי ער איז יא ראוי און סיי ער איז נישט ראוי.

סג

ולכאורה יפלא, דאס כן מי ויכל לעמוד בדיון, והאיך נוכח להברכה גם מצד מדת הדין לכאורה איז דאך גאר נפל פותא בפירא^מ, [דאס הברכה ליעקב ובניו הוא רק במדת הדין, אס כן במה יהיה לנו קיום, והלא אמרו חכמ"ל] (הובא ברש"י בראשית א, א) **ראה שאין העולם מתקיים במדת הדין.**

אז ס'איז נאר ויתן לך "האלקים", נאר ווען די מדת הדין וועט מסכים זיין אז מ'וועט ראוי זיין, ער זאגט האלקים, אז מ'וועט ראוי זיין מיטן מדת הדין, און מי יוכל לעמוד באלה, [והלא אמרו בגמרא] (ערכין ז.) **אם יעמוד הקדוש ברוך הוא 'בדין' [אפילו] עם אברהם יצחק יעקב לא יוכלו לעמוד.**

סד

אמנם כבר אמרו מתחילה עלה במחשבה לברוא העולם במדת הדין, ראה שאין העולם מתקיים בדיון, הקדים מדת הרחמים ושתפה למדת הדין **נאר וואס'זשע דען.**
תחילת בריאת העולם האט זיך אנגעוויבן מיט די מדת הדין, אבער ס'האט זיך אויסגעלאזט מיט רחמים, עמד ושיתף מדת הרחמים^מ.
[און] דער זיידע זכורנו לברכה אין ישמח משה איז עס מסביר^מ.

דרכיו אשר תדע את לבבו כי אתה ידעת לבדך את לבב כל בני האדם. למען יראוך כל הימים אשר הם חיים על פני האדמה אשר נתתה לאבותינו. וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא ובא מארץ חחוקה למען שמך, כי ישמעון את שמך הגדול ואת ידך החזקה וירעך הנטויה ובא והתפלל אל הבית הזה, אתה תשמע השמים מכון שבתך ועשית ככל אשר יקרא אליה הנכרי, למען ידעון כל עמי הארץ את שמך ליראה אתך כעמך ישראל וגו'.

^מ מלשון הגמרא בשבת (טו:) נפל 'פותא' בפירא, ופירש"י: נפל רפואת הפואה בבור. - והכוונה שנאבד ממנו העצה שהיה לו. - [ובגמרא ברכות נו. הגירסא נפל 'פתא' בפירא וקא משפתח, ופירושו שנפל הלחם לבור ואינו נמצא, אבל כפי הנראה כוונת רבינו ע"פ גירסת הגמרא בשבת, ופירש"י שם].

^מ ברש"י (בראשית א, א): ברא אלקים. ולא אמר ברא ה', שבתחלה עלה במחשבה לבראותו במדת הדין, וראה שאין העולם מתקיים, והקדים מדת רחמים ושתפה למדת הדין. והיינו דכתיב (שם ב, ד) ביום עשות ה' אלקים ארץ ורמים. - [ולשונו רבינו בזה, הם כפי הלשון שהובא בדברי הישמח משה דלהלן].

^מ בישמח משה פרשת חיי שרה (ד"ה ואשביע): בהקדים לפרש אמרם ז"ל מתחלה עלה במחשבה לברא את העולם במדת הדין, ראה שאין העולם מתקיים בדיון, עמד ושיתף מדת הרחמים למדת הדין וכו'. וקשה איך שייך לומר ח' חזרה, ולא אדם הוא להנחם, והאיך שייך לומר ראה שאין העולם מתקיים וכו', וכי ח' מעיקרא לא ידע ולבסוף ידע, וכי דרך אנשים לו ח'ו, והלא הכל צפוי לפניו תמיד.

אבל הנראה לי בזה כי אין כאן חזרה כלל, דהלא בלא זה קשה איך יתכן שמשחבתו ית' לא יתקיים ח'ו, הלא עצת ה' לעולם תעמד מחשבות לבו לדר ודר (תהלים לג, יא). ועוד קשה, מכאן משמע דהבריאה היה על דרך שיתנהגו במדת הדין, הלא מבורא בספרים דכוונת הבריאה היה משום דהטוב רוצה להטיב, ואם לא היה בריאה מי יקבל טוב וחסד, וכן הוא אומר (שם פט, ג) עולם חסד יבנה, והרי דברים סותרים ח'ו.

אבל האמת הוא דבקנה אחד עולה ואין בהם סתירה, על דרך משל לשר גדול בן משפחה גדולה מהפרתמים והשרים ודוכסים, שעשה נבלה גדולה מעשה רעה מכוער ומגונה, פשע ומרד, אשר נתחייב על ידו להיות נידון ביסורים קשים ומרים וגדולים מאד מאד. והנה על ידי השתדלות רב ועצום מן בני משפחתו השרים הגדולים, והכסף יענה את הכל, פטרוהו מכל וכל. והרי זה חסד נפלא ופלא, אבל עדיין איננו בשלמות הטובה והחסד, כי הבושת והכלימה והחרפה גדולה מאד מאד לו ולזרעו עד סוף כל הדורות, כי ידוע שעשה נבלה ומפורסם לעיני כל, שעבור זה נתחייב כזאת. לכך משתדלים עוד בכל עוז, עד שכרוזא קרא בחיל ונכתב בכל פנקסים ודפתראות של כל מקום משפט, ומפורסמים לכל באי עולם כי יצא נקי על פי דין ודת, בלי שום ויתור, זה הוא החסד והטוב שאין אחריה כלום ואין למעלה ממנה, עד כאן המשל.

והנמשל הוא, שידוע ומפורסם בספרים הקדושים שכל מה שמקבלין רק על ידי ויתור הוא נחמא דכסופא, וזה סוד ביאת נשמה הקדושה והטהורה בזה העולם, דלא ליעול בכיסופא קמיה. ומזה יובן דכל שנעשה רק

איז ער עס מסביר, וואָרן [לכאורה קשה] ס'שטייט דאָך (רש"י שם) "בתחלה" עלה במחשבה לברוא במדת הדין, נאָר און דערנאָכדעם [עמד ושיתף מדת הרחמים. וקשה] איז דען עפעס פאַרהאַנדן אַ חֲזָרָה ביי הקדוש ברוך הוא, האָט ער דען נישט געזען פון תחילת אָן אַלעס.

סה

וביאר בישמח משה, כי באמת מצד מדת הדין אי אפשר להתקיים, אבל אם היה מדת הרחמים לבר, אז היו החסדים בבחינת נהמא דכסופא, ולכן שיתף הקב"ה עמה מדת הדין, באופן שגם מדת הדין יסכים למדת הרחמים, ויגיעו החסדים גם מצד הדין

זאָגט ער, דער אמת איז אַזוי.

וואָרן לעולם מיטן מדת הדין קען מען נישט ביישטיין, מוז זיין רחמים. אַז ס'איז אַבער 'בלווי רחמים', איז דאָך ווייטער נִהְמָא דְכִסּוּפָא, [און] דער תכלית וואָס מ'איז געקומען אויף דעם עולם [איז דאָך כדין] אַז ס'זאָל נישט זיין קיין נִהְמָא דְכִסּוּפָא.

[וכמבאר בספה"ק, אַז] די נשמה בעולם העליון [קודם ירידתה לעזה"ז] איז געוועזן אין גן העֶדֶן הָעֲלִיּוֹן, [און] האָט געגעסן נִהְמָא דְכִסּוּפָא, נאָר דערנאָכדעם איז זי אַרְאָפּ-געקומען אויף 'דעם עולם' [כדין] אַז מ'זאָל 'האַרעווען' - אוי וויי - [אַז] מ'זאָל דינען דעם באַשעפער מיט מצות ומעשים טובים, זיך מתגבר זיין אויף אַלע נסיונות, אויף אַלע עניני גשמיות העולם זיך מתגבר זיין, [און דורכדעם] איז עס נישט קיין נִהְמָא דְכִסּוּפָא. ממילא אַז מ'וועט גיין מיט 'בלווי רחמים', [איז נישט גענוג, שהער] מ'ויל דאָך נישט קיין נִהְמָא דְכִסּוּפָא. איבערדעם איז הקדוש ברוך הוא, דערנאָכדעם ווי ס'איז שוין שולט מדת הרחמים, נעמט עס הקדוש ברוך הוא אַריין אין מדת הדין אַריין.

סו

והוא משל לשר שחטא ונתחייב למלך, והמלך מחל לו, אבל כדי שלא יהיה כיסופא, זוכה אותו גם במשפט, כדי שיהא נק מכיוון

ער זאָגט אַ מִשָּׁל אויף דעם, [צו אַ מלך וואָס] ער האָט אַ שָׂר, וואָס ער האָט געזינדיגט, און ער האָט געדאַרפט אַרויסצוגיין ביים בית דין חֲיִיב, [און] ס'איז אַ

בחסד ורחמים וויתור, איננו חסד בשלימות על דבר אמת, שהרי אֵלֶּיהָ וקוץ בה, רק אם נודרך שמקבל כל הטובות והחסדים על פי דין, שהכל יודעין שהוא ראוי לכך, הוא החסד והטובה בשלמותה. ועל פי זה מובן, כי מקור הטוב רוצה להטיב, ועולם חסד יבנה כדי שיהיה מי שיקבלו הטובות והחסדים, אן איננו הטוב והחסד על דרך האמיתי והשלימות האמתי, כיון שהוא רק בויתור ונהמא דכיסופא. והשלם בלי חסרון רוצה להשפיע בשלימות טובות וחסדים בלי שום ויתור, בקש לברא את העולם במדת הדין, שיקבלו כל הטובות והחסדים במדת הדין, שיהיו ראוי לכך על פי דת ודין ויושר ובלי שום נהמא דכיסופא, וזה הוא טוב גמור ואמת שאין למעלה ממנה, ולא נבטל, כי מחשבתו ית"ש קיים לעד ולנצח נצחים, והוא באמת התכלית המקווה, הצלחה אחרונה שאין למעלה הימנה, ואין כאן חזרה, רק על דרך סוף מעשה במחשבה תחלה. ועל דרך הבנאי, שמעלה במחשבתו שיעשה פלטרין וטרקלין גדולים וטובים, והוא סוף המעשה, אחר כך מתחיל להתעסק במחשבתו איך ומה, ועושה עשיות רבות מאד, עד שנגמר מחשבתו שהיה מתחילה. כך זה הדבר עלה במחשבה, התכלית האחרון, ואם כן צריך לזה הבחירה חפשית ויצר הרע והוא יתגבר, ועל ידי כך יהיה כדאי לכל הטובות. והנה כיון שהבחירה חפשית עלול לחטוא, ואם ינהיג תיכף בדין יתהפך העולם כרגע ואין לו קיום, על כן צריך להשתתף מדת הרחמים ולהקדים הרחמים ולהתנהג תיכף ברחמים, כדי שיהיה לו קיום, ומדת הדין עושה את שלו לאט לאט צירוף אחר צירוף, זיכון אחר זיכון, מירוק אחר מירוק, דור אחר דור בכמה דורות, הֵן כָּל אֵלֶּה יַעֲלֶה קֶל פְּעָמִים שְׁלוֹשׁ עִם גְּבַר (איוב לג, כט), עד שגומר את שלו, והאדם זוכה לקבל הטוב וזך ונקי וראוי לכך גם על פי מדת הדין, בלי שום נהמא דכיסופא, והוא הטוב היקר שאין למעלה הימנה, והרחמן הוא יוכנו לזה. [ועיי"ש עוד].

גרויסער בזיון. נאָר דער מלך האָט אויף אים געוואָלט רחמנות האָבן, ער איז געווען ביי אים זייער גרויס, האָט ער אים 'פאַרגוטִיגט'. אָבער דער בזיון איז דעך דאָך נאָך גרויס, מ'האָט דאָך געוואוסט ער איז 'חַיִּיב', און דערנאָכדעם האָט ער דערפון נאָך מער כּסופּא. [ולכן] אויסערדעם וואָס ער האָט אים מוחל געווען די 'שטראַפּע', האָט מען פּוֹעַל געוועזן אַז מ'האָט עס אַרויסגעגעבן טאַקע מיטן דין האָט מען אַרויסגעגעבן דעם וואָס ער איז זכאי.

סז

[והנמשל הוא], די מדת הרחמים האָט משפיע געוועזן טאַקע ביים דין. [ולכן] ברויך מען האָבן די מדת הדין, אַז מ'זאָל טאַקע אַרויסקומען זכאי 'בדין'. אָנעם מדת הרחמים איז דאָך נישט גוט, קען מען נישט ביישטיין. אָבער דורכ'ן מדת הרחמים, די מדת הרחמים האָט השפעה אויפן מדת הדין, מ'זאָל אַרויסגיין זכאי בדין. ממילא איז עס שוין נישט קיין נְהִמָּא דְכִסּוּפָא אויך נישט. [עד כאן דברי הישמח משה].

סח

על כל פנים ביים בריאת העולם [השתמש מדת הדין, רק כדי להסכים ולחזק מדת הרחמים].
(ההמשך לזה באות ע)

סט

ועל דרך זה יש לפרש מה שאמרו ההצדיקים מהפכים מדת הדין לרחמים, דהיינו שגם הדין יסכים לרחמים, ואז מגיעים החסדים גם מצד הדין
אפשר איז דאָס די בחינה [וואָס] ס'שטייט¹² גדולים הצדיקים שמהפכים מדת הדין למדת הרחמים, [דורך] דער כח פון צדיקים איז די השפעה אַז דער מדת הדין איז מסכים צום מדת הרחמים.
אַזוי ווי ס'שטייט (נח ח, א) וַיִּזְכֹּר "אַלֵּקִים" אֶת נֹחַ, זאָגט דער מדרש דאָרטן¹³, [דאצאל עונשם של דור המבול] שטייט וַיֹּאמֶר "ה'" אֶמְתָּה אֶת הָאָדָם (בראשית ו, ז), אַז רשעים זענען מְהִיפֵּךְ מדת הרחמים למדת הדין, איבערדעם שטייט וַיֹּאמֶר ה', די מדת הרחמים האָט מסכים געווען צום עונש. [און] ביי צדיקים איז פאַרקערט, זיי זענען מְהִיפֵּךְ דעם מדת הדין למדת הרחמים. [ולדרכינו הכוונה כי] די מדה פון רחמים האָט אַ השפעה אויף מדת הדין.

ע

ישוב קושיא ג

מה שנאמר ויתן לך "האלקים" בה"א הידיעה, קאי על שם "אלקים" הראשון הנזכר בתורה בפסוק בְּרֵאשִׁית בְּרָא "אַלֵּקִים", שאז לא נתקיים המדת הדין, רק נשתתף והסכים למדת הרחמים איבערדעם לאַמִּיר'זשע זען [ליישוב קושיא ג].

¹² בבראשית רבה דלהלן - "וז"ל רש"י (נח ח, א): וַיִּזְכֹּר אֵלֵּקִים [את נח]. זה השם מדת הדין הוא, ונהפכה למדת רחמים על ידי תפילת הצדיקים. ורשעתן של רשעים הופכת מדת רחמים למדת הדין, שנאמר (בראשית ו, ה-ז) וַיִּבְרָא ה' כִּי רָבָה רָעַת הָאָדָם וגו' וַיֹּאמֶר ה' אֶמְתָּה, והוא שם מדת רחמים.

¹³ בבראשית רבה (ג, א): וַיִּזְכֹּר אֵלֵּקִים אֶת נֹחַ וגו'. אמר רבי שמואל בר נחמני, אוי להם לרשעים שהם הופכים מדת רחמים למדת הדין, בכל מקום שנאמר ה' מדת רחמים, ה' קל רחום וְחַנּוּן (תשא לד, ו), וכתוב (בראשית ו, ה-ז) וַיִּבְרָא ה' כִּי רָבָה רָעַת הָאָדָם בְּאָרֶץ, וַיִּנָּחַם ה' כִּי עָשָׂה אֶת הָאָדָם, וַיֹּאמֶר ה' אֶמְתָּה וגו'. אשריהם הצדיקים שהם הופכים מדת הדין למדת רחמים, בכל מקום שנאמר אלקים הוא מדת הדין, אֵלֵּקִים לא תְּקַלֵּל, עד הָאֵלֵּקִים יבא דבר שְׁנִיָּהם, וכתוב וַיִּשְׁמַע אֵלֵּקִים אֶת נַאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֵלֵּקִים אֶת בְּרִיתוֹ וגו', וַיִּזְכֹּר אֵלֵּקִים אֶת נֹחַ וגו', וַיִּזְכֹּר אֵלֵּקִים אֶת נֹחַ.

איבערדעם, 'דער' מדת הדין פון תחילת בריאת העולם, [הנזכר בפסוק] בְּרֵאשִׁית בָּרָא "אֱלֹקִים", דאָס ווייסט מען דאָךְ [אז דאָס] הָאָט זיך אויסגעלאָזט מיט רחמים, וואָרן אַין העולם מתקיים [בדין, ולכן כתיב שם אחר כך] [בראשית ב, ד] בְּיוֹם עֲשׂוֹת [ה' אלקים], איז הקדים מדת הרחמים למדת הדין^{מט}.

[ולדרך הישמח משה, הכוונה כן] מ'הָאָט נאָר גענומען די מדת הדין [אויף] פאַרקערט, אַז ס'זאָל נישט זיין קיין נְהָמָא דְכִסּוּפָא, [כדי עס] זאָלן די אַלע זאכן וואָס ס'איז דורך מדת הרחמים זאָלן אַרויסגיין בדין. מ'הָאָט עס אויף 'דעם' געדאַרפט.

עא

אַבער ס'איז אַזוי געווען [דער מדת הדין] פון בריאת העולם אָן, דער ערשטער [אלקים], - אַקָא קאָי, - דער ערשטער "אֱלֹקִים" וואָס שטייט אין די תורה, פון ערשטן "אֱלֹקִים" איז געוואָרן רחמים, [והוא מה שנאמר בתחלת התורה] בְּרֵאשִׁית בָּרָא "אֱלֹקִים", און מ'הָאָט מְשַׁתֵּף געווען מדת הרחמים, [כמו שנאמר שם אחר כך ביום עשות "ה' אלקים" ארץ ושמים].

עב

איבערדעם, ער זאָגט וַיִּתֵּן לָהּ, און ער הָאָט געוואָלט זאָגן "אֱלֹקִים" [על דרך שכתב רש"י כאן, אבל לפי זה] איז דאָךְ טאַקע נישט גוט, אַז ס'איז בלויז די מדת הדין, איבערדעם איז [זאָגט ער בה"א הידיעה] "הָאֱלֹקִים" הידוע, [ווייל] אַקָא קאָי. אַזוי ווי ס'שטייט [בתוספות ריש קידושין נא, על לשון המשנה] "האשה" נקנית [מיט] ה"א הידיעה, [ווייל] ער מיינט אויפן פסוק וואָס ס'איז געשטאַנען [כִּי יָקַח אִישׁ אִשָּׁה], ס'שטייט שוין [בפסוק, ולכן כשקאי על מה שכבר נאמר בפסוק, קאמר בה"א הידיעה, כי ידוע ומבורר הוא להיכן קאין].

[וכמו כן בכאן, כי יצחק אבינו] ער הָאָט דאָךְ געהאָט די פסוקים, [ובתוכם דער פסוק] פֶּן בְּרֵאשִׁית בָּרָא "אֱלֹקִים", דעם ערשטן מדת הדין וואָס ס'איז נְתַלְבֵּשׁ געוואָרן מיט רחמים.

עג

הקדמה לשוב יתר הקושיות

ומכל מקום בזמן שחומאים ח"ו ויש שליטת מדת הדין, אכתי צריך עצה האיד יתקיימו ישראל אף כשאננם ראויים ח"ו נאָר אַבער, חלילה אַז מ'זינדיגט איז דאָ שליטת הדין, [ואם כן צריך עצה] וויאָזוי ווערט מען ניצול, [וויאָזוי] ווערט מען געהאָלפן.

עד

אמנם העצה הוא בהקדם מה שמבאר הבני יששכר, מה שדרשו קל וחומר בן הגבירה מכן האמה, דאם בישמעאל נאמר הנה ברכתי אתו והפריתי אתו, קל וחומר ואת בריתי אקים את יצחק

[נגאָר] ס'שטייט אין בני יששכר [בביאור הפסוק] [וירא יז, כ] וַלִּישְׁמַעְעָל שְׁמַעְתִּיךָ [הנה] בְּרַכְתִּי אֶתוֹ וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ וְגו' וְנִתְּתִיו לְגוֹי גָּדוֹל, מ'הָאָט געגעבן אַ ברכה פאַר יִשְׁמַעְעָל'ן. זאָגט דער מדרש^{יב} (בראשית רבה מז, ה) וַלִּישְׁמַעְעָל שְׁמַעְתִּיךָ וְגו' וְהִרְבֵּיתִי

^{מט} וכמבואר בלשון רש"י המובא לעיל בהערה מה.

^י פירוש דקאי על הפסוק, מלשון הגמרא ריש ברכות (ב): תנא היכא קאי דקתני 'מאימתי' וכו'. תנא אקרא קאיי, דכתיב כְּשֶׁכֶּפֶךָ וּבְקוֹמָךְ. - וכן הוא לשון הגמרא בריש נזיר (ב) ובנדה (מב).

^{יא} והובא לשונם לעיל בהערה ב. וכתבו שם גם כן לשון זה דהמשנה אקרא קאיי.

^{יב} בבראשית רבה (מז, ה), והובא ברש"י (וירא יז, כא) וז"ל: אמר רבי אבא, מכאן למד קל וחומר בן הגבירה מכן

וְהַרְבֵּיתִי אֹתוֹ אֹן נֶאֱכָדְעַם שְׁטִיט וּוִיטְעָר (בפסוק כא) [א ברכה] פֶּאָר יִצְחָק'ן וְאָת בְּרִיתִי אֲקִים אֶת יִצְחָק'.

ברענגט דאָרט דער מדרש, קל וחומר בן הגבירה מִבֵּן הָאֲמָה, [ווייל] אַז יִשְׁמַעְעָל איז געבענטשט - [וואָס] אויף אים איז דאָךְ נישטאָ קיין קטרוג נאָר אויף יִצְחָק'ן, - איז עס אַ קל וחומר אויף יִצְחָק'ן.

עה

והקשה דלמה צריכין ללמוד מן הק"ו של הברכות שנתברך ישמעאל, והלא יצחק בעצמו ג"כ כבר נתברך מהקב"ה

פרעגט ער די קשיא [בבני יששכר]²¹, וואָס דאָרף איך האָבן אַ קל וחומר אויף יִצְחָק'ן [פון ישמעאל, והלא] ס'שטייט דאָךְ אַרויס די אַלע ברכות [אויף יצחק] פון פריער אָן, ס'שטייט דאָךְ וַיִּבְרַךְ אֱלֹקִים אֶת יִצְחָק בפירושו. וואָס דאָרף מען האָבן דעם קל וחומר.

עו

ומתירן דברכות שנתברך יצחק הוא רק בזמן שישראל הם ראויים לזה, וכמו יצחק שהיה ראוי, ולזה צריכין גם הק"ו מברכת ישמעאל שלא היה ראוי, ועכ"ז נתברך, א"כ ק"ו לישראל שיתברך אף כשאין ראויים ח"ו

זאָגט דער בני יששכר.

ווען מ'האָט געבענטשט יִצְחָק'ן האָט מען אַלעס געבענטשט אויף די בחינה פון יִצְחָק'ן, אַז מ'האָט מצות ומעשים טובים, אַז מ'איז ראוי. אָבער אַז מ'איז נישט ראוי [אינס נכללים בברכת יצחק, שהרי] די אַלע ברכות זענען

האמה, כתיב הנה ברכתי אותך והפריתי אותך והרביתי אותך, זה ישמעאל, וקל וחומר וְאֵת בְּרִיתִי אֲקִים אֶת יִצְחָק.
²² בבני יששכר (תשי"ב, ד): ואבאר לך את אשר עם לבבי, הנה הבטיח השי"ת לאברהם אבינו (וירא יז, יט-כא) אָבֵל שְׂרָה אֲשֶׁתִּי יִלְדֵת לָךְ בֶּן וְקָרָאתָ אֶת שְׁמוֹ יִצְחָק, וְהִקְמַתִּי אֶת בְּרִיתִי אִתּוֹ לְבְרִית עוֹלָם לִזְרְעוֹ אַחֲרָי, וְלִישְׁמַעְעָל שְׁמַעְתִּיךָ הִנֵּה בְרַכְתִּי אֹתוֹ וְכו' וְנִתְּתִי לָגוֹי גָּדוֹל, וְאֵת בְּרִיתִי אֲקִים אֶת יִצְחָק וְכו'. ובדרשות חז"ל, הביא זה גם כן רש"י בפירושו, אמר ר' אבא מכאן למד קל וחומר בן הגבירה מִבֵּן הָאֲמָה וכו' (הובא לעיל לקמן בהערה נב).
הנה על כרחך דרשת ר' אבא הוא משום דהוקשה לו דהרי כבר נאמר וְהִקְמַתִּי אֶת בְּרִיתִי אִתּוֹ לְבְרִית עוֹלָם וכו', למה ליה לאברהם שוב וְאֵת בְּרִיתִי אֲקִים אֶת יִצְחָק, על כן פירש דהכי קאמר, תוכל ללמוד קל וחומר בן הגבירה מִבֵּן הָאֲמָה. אבל אכתי לא נדע למה לך הקל וחומר, כיון שכבר מפורש הדבר, הבטחת אלקינו ית"ש, ומה יתן ומה יוסיף שוב הקל וחומר.

ונראה לי שזהו הבטחה גדולה מאלקינו ית"ש, אלקינו מרחם, אשר הבטיח לאבינו לאברהם איך יתנהג עם זרעו של יצחק. דהנה ההבטחה הקודמת שאמר לו השי"ת וְהִקְמַתִּי אֶת בְּרִיתִי אִתּוֹ לְבְרִית עוֹלָם לִזְרְעוֹ אַחֲרָי, היינו זרעו המיוחס אחריו, [ש]יתנהגו אחריו בתורה ומצוות ומעשים טובים. והנה אם ח"ו באיזה זמן לא יתנהגו 'אחריו' לילך בדרכיו בתורה ומצוות, הנה יש חשש ח"ו להפרת הברית, ועכ"פ לעונשים ח"ו כמבואר בתורה אם בחקותי תלכו וכו' ואם לא תשמעו וגו'. הנה היוצר כל הוא אלקינו המרחם על בניו העמוסים מני בטן, שוב הבטיח הבטחה שנית וְלִישְׁמַעְעָל שְׁמַעְתִּיךָ הִנֵּה בְרַכְתִּי וְהַפְרִיתִי וְהַרְבֵּיתִי, קל וחומר וְאֵת בְּרִיתִי אֲקִים אֶת יִצְחָק, היינו אפילו אם ח"ו אם לא יהיו בניו עמוסים בתורה ומצוות, הנה נלמד קל וחומר מישמעאל שהוא בן האמה ואינו בן תורה ומצוות, קל וחומר מעתה לבן הגבירה, וקל וחומר ניתן לדרוש על פי התורה:

ובספרו אגרא דכלה פרשת לך לך (כסוף ביאורי המדרש נחומא), הקשה גם כן קושיא זו, וכתב: אך התבונן נא חסדי השי"ת, בהבטחתו זאת הבטיח לאברהם אבינו על יצחק וְהִקְמַתִּי אֶת בְּרִיתִי אִתּוֹ לְבְרִית עוֹלָם לִזְרְעוֹ אַחֲרָי, אשר ילכו 'אחריו' בחקות התורה. ואחר כך אמר וְלִישְׁמַעְעָל שְׁמַעְתִּיךָ, הנה אין לו זכות, רק שמעתך, ואני עושה זאת למענך, עבור שהוא 'בנך', וזרעו אחריו אין להם שום זכות, רק הפריתי אותו והרביתי אותו, וכל הגדולה שלהם היא רק ממנו עבור שהוא בנך. וזה שדייק ר' אבא באומרו זה ישמעאל, רצ"ל שדייק השי"ת בכל פעם "אותו", להורות דבניו אין להם שום זכות רק עבור ישמעאל שהוא בנך, בן השפחה, מזה יומשך חסד וטובה לזרע יצחק, שאפילו ח"ו כשלא יהיה זכות לישראל, הנה יושעו על ידי קל וחומר הניתן לדרוש על פי התורה. הנה אחרית הימים האלה, אם ח"ו זכות וצדקה אין בנך, הנה יש טענה על ידי מדת קל וחומר הניתן הניתן לדרוש על פי התורה, היינו קל וחומר מהצלחת ישמעאל וגדולתו.

דאָך מקושר [עם שמירת המצות], און אַז מ'איז חלילה נישט ראוי זענען דאָך נישטאָ די ברכות.

נאָר דעמאָלטס אַז ס'איז דאָ אַ קל וחומר פון יִשְׁמַעֲאֵל'ן, צי פון עֲשׂוֹן'ן, [אז שייך הברכה אף באינו ראוי. ונמצא כי באם] אַז מ'איז נישט ראוי, קען מען נאָר געבענטשט ווערן מיטן קל וחומר [מן האומות].
אַזוי זאָגט דער בני יששכר.

עז

ביאור המדרש: היום ראה וינס, ברייתא דרבי ישמעאל ראה
היום טען שאין ישראל ראויים שיקרע להם היום, וכשראה ברייתא דרבי ישמעאל ב"ג מדות
שהתורה נדרשת, שנזכר שם מדת קל וחומר, שפיר נקרע היום, כי למד ק"ו בן הגבירה מבן האמה
אפשר איז דאָס דער פֿשט אין מדרש (הובא בישמח משה פרשת בשלח), הַיּוֹם רָאָה וַיִּנָּס
(תהלים קיד, ג), מה ראה, ברייתא דרבי ישמעאל ראה.
וואָרן דער ים האָט דאָך גע'טענה'ט^{יד} מה בין אלו לאלו, הללו עובדי עבודה זרה
והללו עובדי עבודה זרה, [אז] זיי זענען נישט ראוי.
איי זיי זענען געבענטשט מיט דעם כח פון וְאָזְכֹּר אֶת בְּרִיתִי (וואר, ו, ה) [פון] אֲכַרְהֶם
יִצְחָק יַעֲקֹב. ס'איז דאָך אָבער מה בין אלו לאלו, [וואס כן אינס ראויים].
[ווען] ער האָט אָבער געזען די ברייתא דרבי ישמעאל^{לה}, [וואה] דעם "קל וחומר",
איז [נדאָך] דאָ אַ קל וחומר פון יִשְׁמַעֲאֵל'ן, און פון עֲשׂוֹן'ן. [ולכן כשהיום ראה זה, אז "וינס"].

עח

המשך הקדמה לישוב יתר הקושיות
ועל פי האמור ויצא דואת העצה כשישראל אינם ראויים, שיתברכו ע"י ק"ו מהאומות,
ומטעם זה הוצרך שיצחק ויצה לברך את עֲשׂוֹן, כדי שיהיה לנו הק"ו מעשו
איבערדעם קאָן זיין, איז דאָס טאַקע די זעלבע בחינה [אצל הברכות של יעקב].
אַז די ברכות זענען דאָך געגאנגען פאַר עֲשׂוֹן'ן, איז דאָ אַ קל וחומר אַז אידן
דאַרפן [אודאין] געהאָלפן ווערן.

עט

אמנם על הזמן שבית המקדש קיים, שהוא זמן שליטת יעקב, לא היה צורך להשתמש
בק"ו זה, כי אז היו ישראל ראויים והיה די להם מה שנתברך יעקב מצד עצמו
איבערדעם בזמן שבית המקדש קיים, ווען ס'איז די שליטה פון יעקב אבינו, [אז
ישראל ראויים לברכת יעקב משל עצמו].

^{יד} בזהר הקדוש (ח"ב דף קע:): בזמנא דישראל אעברו לגבי ימא, ובעא קודשא בריך הוא למקרע לון ימא דסוף,
אתא רהב ההוא ממנא דעל מצרים, ובעא דינא מקמי קודשא בריך הוא, אמר קמיה, מאריה דעלמא אמאי אָתָּ
בעי למעבר דינא על מצרים ולמקרע ימא לישראל, הא כלהו חייבין קמן, וכל אחרך בדינא וקשוט, אלין פלחי
עבודה זרה ואלין פלחי עבודה זרה, אלין בגלוי עריות ואלין בגלוי עריות, אלין אושרי דמין ואלין אושרי דמין,
בההיא שעתא הוה קשה קמיה למעבר על ארח דינא וכו'.
ובילקוט שמעוני (בשלח רמז רלד): דבר אחר, וְהַיּוֹם יִלָּקֵחַ חֻמָּה (בשלח יד, כב וכו'), שיר ס"מ ואמר לפניו,
רבנו של עולם לא עבדו ישראל עבודה זרה במצרים? ואתה עושה להם נסים. והיה משמיע קולו לשר של ים,
ותמלא עליהם חמה ובקש לטבען. מיד השיב לו הקב"ה, שוטה שבעולם, וכי לדעתם עבדוה, והלא לא עבדוה
אלא מתוך שעבוד ומתוך טירוף דעת, ואתה דן שוגג כמויד ואונס כרצון. כיון ששמע שר של ים, אותה חמה
שנתמלא על ישראל החזירה על מצרים, שנאמר (ספ, כח) וַיָּשִׁבוּ הַיָּמִים, ששבו מישראל על מצרים.
[ויעיין באורך בס"ג שמות תשכ"ו] מה שמפרש רבינו בביאור דברי המדרש אלן.

^{יז} ואמרים בכל יום. והוא ברייתא בריש תורת כהנים: רבי ישמעאל אומר בשלש עשרה מדות תורה נדרשת
בהן, מקל וחומר, ומגזירה שוה וכו'.

[ווי עס] שטייט דאָך¹¹ ביי די אַלע באַרות [שכפרשתן], און די אַלע זאָכן, [שהם רומזים על זמן בית המקדש].

[והא דכתיב] (כה, כג) **וְרֵב יַעֲבֹד צִעִיר**, [דרשנין]¹² אָדער יַעֲבֹד אָדער יַעֲבֹד (ב"ר פ"ס ג', ד'), ס'איז דאָך אַלעס גיווענדט אין דעם, [אם הוא בזמן שבית המקדש קיים, או בזמן הגלות].

פ

אבל בזמן הגולה, שאז הוא זמן שליטת עשו, ויש הכרח לשפע הברכות כדי שיוכלו להתקיים בגולה, אז צריכין להשתמש דייקא בבח הק"ו מהברכות של עשו

אַבער בחורבנה, [ווען] אידן זענען בגולה, און די שליטה איז פון ס"מ און פון עשו'ן, [כי הס"מ הוא] דער שור של עשו, דעמאלטס איז דאָך 'זיין' צייט.

און אידן ברויכן דאָך אַבער 'דעמאלטס' אויך געהאלפן ווערן [מיט אַלעס גוטן].

אז מ'זאל פת האבן אויסצוהאלטן [בין] מ'זאל צוקומען צו דער גאולה.

[אז] מ'זאל זיך 'דערווייל' דערהאלטן.

[און] מ'זאל די זכיה האבן מ'זאל קאנען דינען דעם באשעפער אן 'מניעות'.

מ'זאל האבן 'וואס מ'ברויך', צו עבדות ה', און צום קיום התורה והמצות.

פא

ווי דער רמב"ם זאגט¹³ [כי מה שאמרה תורה] **אִם בַּחֲקָתִי תֵּלְכוּ וְנִתְּתִי גִשְׁמֵיכֶם בְּעֵתָם וְנִתְּנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ**, דאָס איז נישט קיין "שְׁכָר", [שהרי] "שְׁכָר" איז 'דאָרט' בעולם

¹¹ עיין ברמב"ן בפרשתן (כו, ט): וַיִּקְרָא שֵׁם הַבָּאָר עֶשֶׂק. וְסֵפֶר הַכְּתוּב וַיֹּאדָם בְּעֵינֵי הַבָּאָרֹת, וַאֲיֵן בַּפְּשׁוּטֵי הַסְּפּוּר תּוֹעֵלֶת וְלֹא כְּבוֹד גְּדוֹל לִיצְחָק, וְהוּא וַאֲבִיו עָשׂוּ אוֹתָם בְּשׁוּה, אֲבָל יֵשׁ בְּדָבָר עֵינֵין נִסְתָּר בְּחוּכּוֹ, כִּי בֹא לְהוֹדִיעַ דָּבָר עֲתִיד. כִּי בָאָר מֵיָם חַיִּים יִרְמּוּ לְבֵית אֱלֹקִים אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ בְּנֵיו שֶׁל יִצְחָק, וְלִכֵּן הַזְכִּיר בָּאָר מֵיָם חַיִּים, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (יִרְמ' יז, יג) מְקוֹר מֵיָם חַיִּים אֵת ה'. וְקָרָא הָרֵאשׁוֹן עֶשֶׂק, יִרְמּוֹ לְבֵית הָרֵאשׁוֹן אֲשֶׁר הִתְעַשְׂקוּ עִמּוֹ וְעָשׂוּ אִתּוֹ כְּמֵה מַחֲלֻקוֹת וְכְמֵה מַלְחָמוֹת עַד שֶׁהִחְרִיבוּהוּ. וְהַשְׁנִי קָרָא שְׁמָה שְׁטָנָה, שֶׁם קִשָּׁה מִן הָרֵאשׁוֹן, וְהוּא הַבֵּית הַשְׁנִי שֶׁקָּרָא אוֹתוֹ כְּשֶׁמּוּ שְׁכָתוֹ בּוֹ (עוֹרָא ד, ו) וּבְמַלְכוּת אַחֲשָׁרוֹשׁ בְּתַחֲלַת מַלְכוּתוֹ כְּתוּב שְׁטָנָה עַל יִשְׂרָאֵל יְהוּדָה וִירוּשָׁלַיִם, וְכֹל יִמּוֹ הָיוּ לָנוּ לִשְׁטָנָה, עַד שֶׁהִחְרִיבוּהוּ וְגָלוּ מִמֶּנּוּ גְלוּת רַעָה. וְהַשְׁלִישִׁי קָרָא רְחוּבוֹת, הוּא הַבֵּית הַעֲתִיד שִׁיבְנָה בְּמַהֲרָה בִּימֵינוּ, וְהוּא יַעֲשֶׂה בְּלֹא רִיב וּמְצָה, וְהָקָל יִרְחִיב אֶת גְּבוּלָנוּ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (דְּבָרִים יט, ח) [אִם] יִרְחִיב ה' אֶלְקֵינוּ אֶת גְּבולֵנוּ דָּבָר גּוֹר, שְׁהוּא לְעֵתִיד (ע"י רש"י שם), וְכַתִּיב בְּבֵית הַשְׁלִישִׁי (יחזקאל מא, ז) וְיִרְחָבָה וְיִסְכָּבָה לְמַעַלָּה לְמַעַלָּה. וּפְרִישֵׁי בָאָרֶץ, שְׁכָל הָעַמִּים יַעֲבֹדוּהוּ שְׁכָם אֶחָד (בְּנֵי ג, ט).
¹² בבראשית רבה (טו, ט): וְרֵב יַעֲבֹד צִעִיר, אָמַר רַבִּי הוּנָא, אִם זָכָה יַעֲבֹד, וְאִם לֹא יַעֲבֹד.

¹³ ברמב"ם (תשובה ט, א): מאחר שנודע שמתן שכרן של מצות והטובה שנוכה לה אם שמרנו דרך ה' הכתוב בתורה, היא חיי "העולם הבא", שנאמר (תצא כב, ז) לְמַעַן יִיטֵב לָךְ וְהִאֲרַכְתָּ יָמִים. והנקמה שנוקמים מן הרשעים שעוֹבוּ אִרְחוֹת הַצִּדִק הַכְּתוּבוֹת בְּתוֹרָה, היא הַכְּרָת, שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁלַח טו, לא) הַכְּרַת תִּכְרֹת הַנֶּפֶשׁ הַזֵּאת עֲוֹנָהּ בָּהּ. [אם כן] מהו זה שכתוב בכל התורה כולה **אִם תִּשְׁמְעוּ יִגִיעַ לָכֶם כֵּךְ וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ יִקְרָא אֶתְכֶם כֵּךְ**, וְכֹל אוֹתוֹן הַדְּבָרִים "בעולם הזה", כגון שובע ורעב ומלחמה ושלום ומלכות ושפלות ושיבת הארץ וגלות והצלחת מעשה והפסד, ושאר כל דברי הברית. כל אותן הדברים אמת היו ויהיו, ובזמן שאנו עושים כל מצות התורה יגיעו אלינו טובות העולם הזה כולן, ובזמן שאנו עוברים עליהן תקראנה אותנו הרעות הכתובות, ואף על פי כן אין אותן הטובות הם סוף מתן שכרן של מצות ולא אותן הרעות הם סוף הנקמה שנוקמין מעובר על כל המצות, אלא כן הוא הכרע כל הדברים; הקב"ה נתן לנו תורה זו עץ חיים היא, וכל העושה כל הכתוב בה ויודע דעה גמורה נכונה וזוכה בה לחיי העולם הבא, ולפי גודל מעשיו ורוב חכמתו הוא זוכה, והבטיחנו בתורה שאם נעשה אותה בשמחה ובטובת נפש ונהגה בחכמתה תמיד, שישיר ממנו כל הדברים המונעים אותנו מלעשותה, כגון חולי ומלחמה ורעב וכיוצא בהן, וישפיע לנו כל הטובות המחזיקות את ידינו לעשות התורה, כגון שובע ושלום ורובי כסף וזהב, כדי שלא נעסוק כל ימינו בדברים שהגוף צריך להן, אלא נשב פנויים ללמוד בחכמה ולעשות המצוה, כדי שנוכה לחיי העולם הבא. וכן הוא אומר בתורה אחר שהבטיח בטובות העולם הזה וצדקה תהיה לָנוּ גוֹ' (ואתחנן ו, כה), וכן הודיענו בתורה שאם נעזוב התורה מדעת ונעסוק בהבלי הזמן כענין שנאמר (האזינו לב, טו) וַיִּשְׁמַן יִשְׂרָאֵל וַיִּקְבֹּץ, שדיין האמת יסיר מן העוֹבִים כל טובות העולם הזה שהן חזקו ידיהם לבעוט, ומביא עליהם כל הרעות המונעים אותן מללכת העולם הבא כדי שיאבדו ברשעם, הוא שכתוב בתורה (תבוא כה, מז) תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עֲבַדְתָּ אֶת ה' וְגו' וְכִבְדְּתָה אֶת אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר יִשְׁלַחְנוּ ה' בְּךָ

הבא. [וייעודי עולם הזה] דאָס איז נאָר [אז] דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט, אַז דו וועסט וועלן האַלטן די תורה, וועסטו האָבן די מעגליכקייט, די אַלע זאַכן וואָס מ'ברויך דערצו.

פב

על כל פנים, ממילא ווען ס'איז די שליטה פון עשׂוֹן, ווען ס'איז בגולה – אַזוי ווי דער מהרש"א זאָגט [בביאור הגמרא] אין סנהדרין^ט (כ:), – דעמאָלטס איז דאָך זיין צייט.

ממילא אַז ס'איז זיין צייט, נו וויאָזוי אַרום וועט מען געהאַלפן ווערן.

פג

נאָר וואָס דען, אָבער ס'איז [דאָך דאָ] אַ קל וחומר פון עשׂוֹן [אַליין].
וואָרן די ברכות האָט מען דאָך געוואָלט געבן פאַר עשׂוֹן [אף שאינו ראוי].

פד

ישוב קושיא ד

וממעם זה היה צורך שיבואו הבכורה והברכות ליעקב ע"י מרמה, ויהיה מחשבת יצחק על עשו, כדי שיהיה לנו הברכות גם מבח הק"ו, לצורך זמן הגולה

איבערדעם איז רעכט די מַרְמָה וואָס ער האָט געמאַכט [בקניית הבכורה, כדי שיטול אחר כך הברכות^פ. וכן מה שנתרמה יצחק בחושבו על עשו שהוא צדיק].
וואָרן לכאורה ס'איז דאָך געווען מעגליך [אז] ער [יצחק] זאָל דאָס אַלעס זען נאָך פריער, און זאָל עס גראַד געבן פאַר יעקב אבינו.

נאָר דעמאָלטס העט נישט גיווען געווען [דער כח הקל וחומר], דעמאָלטס העט ער

נמצא פירוש כל אותן הברכות והקללות על דרך זו, כלומר אם עבדתם את ה' בשמחה ושמרתם דרכו, משפיע לכם הברכות האלו ומרחיק הקללות מכם עד, שתהיו פנויים להתחכם בתורה ולעסוק בה, כדי שתזכו לחיי העולם הבא, וייתב לך לעולם שכולו טוב ותאריך ימים לעולם שכולו ארוך, ונמצאתם זוכין לשני העולמות, לחיים טובים בעולם הזה המביאים לחיי העולם הבא, שאם לא יקנה פה חכמה ומעשים טובים אין לו במה יזכה, שנאמר (קהלת ט. כ) *פי אינן מַצְיָה וְחֶשְׁבוֹן וְדַעַת וְחִכְמָה בְּשָׂאוֹל*. ואם עזבתם את ה' ושגיתם במאכל ובמשתה וזנות ודומה להם, מביא עליכם כל הקללות האלו ומסיר כל הברכות, עד שיכלו ימיכם בבחלה ופחד ולא יהיה לכם לב פנוי ולא גוף שלם לעשות המצות, כדי שתאבדו מחיי העולם הבא, ונמצא שאבדתם שני עולמות, שבזמן שאדם טרוד בעולם הזה בחולי ובמלחמה ורעבון, אינו מתעסק לא בחכמה ולא במצות שבהן זוכין לחיי העולם הבא.

^ט במהרש"א בבא בתרא (כא. בחידושי אגדות, ד"ה ישב יואב), לגבי הא דמבואר שם בגמרא דכשהלך יואב למלחמה על 'אדום' לא הרג אלא הזכרים, משום דטעה בנקודת התיבות שבפסוק תמחה את זכר עמלק, בחשבו דהקריאה הוא זכר עמלק, וכתב שם מהרש"א וז"ל: יש לדקדק אם יואב הטעהו רבו, כל ישראל שהיו עמו במאי טעו. ועוד וכי לא ידע אחד מישראל מעשה שאול, שלא השאיר רק מיטב הצאן ונענש. גם דוד אחרי זאת שהיה לו ממשלה באדום, והושיב בהם נציבים כאמור שם, ולמה לא החרימם כמו שנצטווה שאול (שמואל א' טו, ג) *מְאַיֵשׁ עַד אֲשֶׁה מִשׁוֹר וְעַד שֶׁה וְגו'*. ונראה לפי ענינו, שלא נצטוו ישראל בהקים להם מלך בעולם הזה (פירוש בזמן הזה, טרם ביאת המשיח) אלא על הכרתת זרעו של 'עמלק', כדאמרין פרק כהן גדול (סנהדרין כ:), אבל על של אומות 'אדום' לא נצטוו בעולם הזה, עד ביאת המשיח במהרה בימינו (עובד"א, יח) *וְלֹא יִהְיֶה שְׂרִיר לְבֵית עֶשָׂו*, ונאמר (שם, כא) *וְעָלוּ מוֹשְׁעִים [בהר ציון] לִשְׁפֹּט אֶת הָר עֶשָׂו*, ואם כן זאת המלחמה שהיה לו באדום לא היה אלא מלחמת רשות, ולכן לא חשו כל ישראל להרוג גם הנקבות. אבל דוד שאל ליואב שהיה שר הצבא, מאיזה טעם הקפיד הוא להרוג רק הזכרים, והשיב תמחה את זכר עמלק כתיב, ואם במלחמת מצוה בעמלק הקפיד קרא על הזכרים, קל וחומר לעשות כן במלחמת הרשות בעולם הזה באדום, שלא להרוג רק הזכרים, והשיב דוד אכן זכר קרינו, ואין חילוק גם בעמלק בין זכר ובין נקבה, וק"ל.

ויעין במהרש"א סנהדרין (כ:) מה שכתב בזה, והראה שם מקום לדבריו בכבא בתרא יע"ש.

^פ ולהלן (אות צו) מוסיף רבינו עוד נקודה, דהמַרְמָה הוא כפשוטו, במה שלבש יעקב את בגדי עשו, כדי שלא יכירנו אביו.

[יעקב] נָאָר גיווען געהאַט 'זיינע' ברכות, אָבער די ברכות וואָס ס'קער פֿאַר עֲשׂוֹן וואָס זענען געלעגן אין די נחלת שני עולמות [וגם של 'עולם הזה', אשר זה נחון לזמן הזה כשישראל הם] בגולה, דעם העט ער נישט גיווען געהאַט. נאָר אַז מ'האַט אויסגעפּאַפּט [יצחק], און ס'איז געווען מיטן לבוש פון עֲשׂוֹן, דורכדעם איז ער [יעקב] צוגעקומען צו די ברכות וואָס זענען אין עֲשׂוֹן'ס צייטן, וואָס דאָס איז בגולה.

פה

ישוב קושיא ח

וזהו שאמרו בא "אחיה במרמה", מי שהוא אחיך ברמאות, ועי' ויקח "ברכתך", שזכה גם להברכות של עֲשׂוֹן, כדי שיהיה מזה קל וחומר לישראל, אף בזמן הגולה שהוא זמן שליטת עֲשׂוֹן

איבערדעם זאָגט ער בַּא "אחיה במרמה", ער איז אחיו הוא ברמאות, [און] מיט דעם וואָס ער איז געקומען במרמה, ער האָט דיך [עֲשׂוֹן] אויסגעפּאַפּט [בקניית הבכורה], מיט דעם כח איז געווען ויקח "ברכתך", האָט ער צוגענומען דעם וואָס ס'קער צו דיר'.

וואָרן 'אָזוי' [אם לא היה על ידי מרמה], איז ער נאָר געווען געבענטשט פון זיינעם [משל יעקב עצמו]. און דאָס איז דאָך נאָר ווען ער איז ראוי, [און] ווען דאָס בית המקדש [איז] קיים, אָבער נישט ווען ס'איז די שליטה פון עֲשׂוֹן. אָבער אַז ס'איז אויף 'אָזא' בחינה געווען, האָט ער געהאַט די ברכות אפילו [אויף בזמן] ווען ס'איז די שליטה פון עֲשׂוֹן, איז געווען ויקח "ברכתך".

פו

ישוב קושיא ה (באופן ב)

זה שאמרו בא אחיך במרמה, "בחכמת תורתו", שהוא שפט כן על פי התורה דשרי לצדיקי לסגוי ברמאותא, בכדי להוציא דבר מצוה מיד הרשע

[וזה ביאור המדרש בא אחיך במרמה, בחכמת תורתו].

די תורה הקדושה דערציילט מיר בַּא אחיה במרמה, [והכוונה] אָזוי ווי כ'האָב פריער געזאָגט (באות יח) [שזה קאי] אויף די "בְּכוֹרָה" וואָס ער האָט אויסגעפּאַפּט [פון עֲשׂוֹן, יען כי לא ידע עֲשׂוֹן שבוה תלוי גם הברכות].

ס'איז טאַקע געווען מַרְמָה, נאָר מ'מעג דאָך, [כדכתיב] עִם עֲקֹשׁ תִּתְּפֹל, [וכמו שנתבאר לעיל לענין יעקב עם לבן. וכמו כן לענין יעקב עם עֲשׂוֹן, שהיה] אויף אַזאַ בחינה אַז מ'האַט געמוזט מציל זיין [דבר מצוה] פון עֲשׂוֹן [כדלעיל באות יז], ס'איז אַזאַ בחינה געווען וואָס מ'האַט געמעגט [לרמותו].

נאָר [כדי] מ'זאָל נישט מיינען אַז נאָר ער האָט געמעגט, ווייל ער איז געווען אַ נביא, [והיתה] הוראת שעה. איבערדעם זאָגט דער מדרש, [אויף] בַּא אחיה במרמה, זאָגט ער בחכמת "תורתו", ס'איז געווען על פי התורה, וואָרן ס'שטייט דאָך אין פסוק עִם עֲקֹשׁ תִּתְּפֹל, סָתֵם פֿאַר יעדן [ולא רק לנביא] [וכדלעיל אות מ], איבערדעם איז געווען בַּא אחיה במרמה, ויקח "ברכתך".

פז

הקרמה לישוב קושיא ו-ז

מיט דעם קאָן זיין איז מיושב איז פֿאַרענטפערט, וואָס האָט ער דאָ געדאַרפֿט עפעס [דעם] אָפּיקומן, אַז ער האָט געגעסן דעם קָרְבֵּן פֿסח.

פח

מבואר ברמב"ן בשם המדרש, דכל מעשי האבות הם סימן לבנים,
ושחזרו לעשות פעולה הדומה בכל פרט ופרט על העתיד

נאָר וואָס זשע דען, דער רמב"ן הקדוש זאָגט דאָך^א דאָרטן [ביי דעם וואָס]
ס'שטייט ביי אברהם אבינו (לך יב, ו) **וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בְּאַרְץ**.

[והביא מה שאמרו בפסוק וַיְהִי רָעָב בְּאַרְץ וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרָיִם] רעכנט אויס דער מדרש^ב,
די אַלע מאורעות וואָס ס'איז געווען אין [גלות] מצרים, האָט אברהם אבינו [שוין]
מיטגעמאַכט אין מצרים.

ס'איז געווען רעב [בימי אברהם וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרָיִם] איז געוועזן [כן בימי יעקב שבעבור
הרעב ירדו למצרים].

[וכן בענין] וַיֵּרֶעוּ אֶתְנֹו הַמִּצְרִים וַיַּעֲנוּנוּ (תבוא כו, ו).

[וכן בענין וואָס אברהם] ער איז אַרויס בכסף ובוזהב [כדכתיב (לך יג, ב) וַאֲבָרָם כֶּבֶד מֵאֵד
בְּמִקְנֵהוּ בְּכֶסֶף וּבְזָהָב, וכמו כן ביציאת מצרים כתיב] (לך טו, יד) **וְאֶתְרִי כֵן יֵצֵאוּ בְּרַכְשׁ גָּדוֹל**.
[באברהם כתיב] וַיִּנְגַע ה' אֶת פְּרָעָה (שם יב, יז) [וכמו כן ביציאת מצרים] האָט מען
געשלאַגן די [עשר] מכות.

אַזוי רעכנט ער אויס אַסאך זאַכן דאָרט אין מדרש, דעם וואָס ער [אברהם] איז
געגאַנגען אין מצרים, איז געווען אַ פּוֹעֵל דְּמִיּוֹנֵי אויף שפּעטער.

^א ברמב"ן הק' (לך יב, ו): **וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בְּאַרְץ עַד מְקוֹם שְׂכֵם**. אומר לך כלל תבין אותו בכל הפרשיות הבאות
אברהם יצחק ויעקב, והוא ענין גדול הזכירוהו רבותינו בדרך קצרה ואמרו (תנחומא לך, סימן ט) כל מה שאירע
לאבות סימן לבנים, ולכן יאריכו הכתובים בספיר המסעות וחפירות הבארות ושאר המקרים, ויחשוב החושב
בהם כאילו הם דברים מיותרים אין בהם תועלת, וכולם באים ללמד על העתיד, כי כאשר יבוא המקרה לנביא
משלש האבות, יתבונן ממנו הדבר הנגזר לבא לזרעו. -

ודע כי כל גזירת עירין כאשר תצא מכח גזירה אל פועל דמיון, תהיה הגזרה מתקיימת על כל פנים [=בכל
אופן]. ולכן יעשו הנביאים מעשה בנבואות כמאמר ירמיהו שצוה לברוך (ירמיה נא, סג-סד) וכו', וכן ענין אלישע
וכו' (מלכים יג, ב; יז-יז). ולפיכך החזיק הקב"ה את אברהם בארץ, ועשה לו דמיונות בכל העתיד להעשות בורעו,
והבין זה.

ועוד כתב ברמב"ן (שם, ט): וַיְהִי רָעָב בְּאַרְץ. הנה אברהם ירד למצרים מפני הרעב לגור שם, להחיות נפשו
בימי הצרות, והמצרים עשקו אותו חנם לקחת את אשתו, והקב"ה נקם נקמתם בנגעים גדולים, והוציאו משם
במקנה בכסף ובוזהב, וגם צוה עליו פרעה אנשים לשלחם.

וַרְמָזוֹ אֵלָיו כִּי בָנוּ יֵרְדוּ מִצְרַיִם מִפְּנֵי הָרָעָב לְגוֹר שֵׁם בָּאֲרֶץ, והמצרים ירעו להם ויקחו מהם הנשים כאשר
אמר (שמות א, כב) וְכָל הַבֶּת תַּחֲיִין, והקב"ה ינקם נקמתם בנגעים גדולים, עד שיוציאם בכסף וזהב וצאן ובקר
מקנה כבד מאד, והחזיקו בהם לשלחם מן הארץ, לא נפל דבר מכל מאורע האב שלא יהיה בבנים, והענין הזה
פרשוהו בבראשית רבה (המובא לקמן) וכו'.

^ב בבראשית רבה (מ, ו): וְלֹאֲבָרָם הֵיטֵב בְּעִבְרָתָהּ וַיְהִי לוֹ צֶאֱן וּבָקָר וּגְוִי, וַיֵּצֵאוּ עֲלֵיו פְּרָעָה אֲנָשִׁים וַיִּשְׁלְחוּ אֹתוֹ (לך
יב, טז). רבי פנחס בשם רבי הושעיא רבה אמר, אמר הקב"ה לאברהם אבינו צא וכבוש את הדרך לפני בניך, אַתָּה
מוציא כל מה שכתוב באברהם כתיב בבניו.

באברהם כתיב (יב, ט) וַיְהִי רָעָב בְּאַרְץ, בישראל כתיב (ויגש מה, ו) כִּי זֶה שְׁתֵּנִים הָרָעָב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ.

באברהם כתיב (יב, ט) וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרָיִם לְגוֹר שָׁם, ובישראל כתיב (חקת כ, טו) וַיֵּרֶדוּ אֲבֹתֵינוּ מִצְרָיִם.

באברהם כתיב לְגוֹר שָׁם, ובישראל כתיב לְגוֹר בְּאַרְץ בָּאֵנוּ (ויגש מה, ד).

באברהם כתיב (יב, ט) כִּי כֶבֶד הָרָעָב בְּאַרְץ, בישראל כתיב (מקץ מג, א) וַיִּרְעָב כֶּבֶד בְּאַרְץ.

באברהם כתיב (יב, יא) וַיְהִי פָאָשֶׁר הָקָרִיב, בישראל כתיב (בשלח יד, ט) וּפְרָעָה הָקָרִיב.

באברהם כתיב (יב, יב) וַיִּהְיֶה אֹתִי וְאֶתְךָ יָחִיד, ובישראל כתיב (כס, כ) כָּל הַבֵּן הַיָּלֹד הַיָּאֵרָה תִּשְׁלִיכֶהוּ.

באברהם כתיב (יב, יג) אֲמַרְיָנָה אֶתְרִי יֵטֵב לִי וְגו', ובישראל כתיב (שמות א, כ) וַיִּיטֹב אֶלְקִים לְמִלְדָּת.

באברהם כתיב (יב, יד) כְּבֹא אַבְרָם מִצְרָיִם (יב, יד), ובישראל כתיב (ויגש מה, ח) בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיִם.

באברהם כתיב (יב, טז) וַאֲבָרָם כֶּבֶד מֵאֵד בְּמִקְנֵהוּ, ובישראל כתיב (תהלים קה, לו) וַיּוֹצִיאֵם בְּכֶסֶף וְזָהָב.

באברהם כתיב (יב, טז) וַיֵּצֵאוּ עֲלֵיו פְּרָעָה, ובישראל כתיב (בא, יב) וַתִּחְזַק מִצְרַיִם עַל הָעָם.

באברהם כתיב (יב, יג) וַיִּלָּךְ לְמַסְעֵיו, ובישראל כתיב (מסעי לג, א) אֵלֶּה מַסְעֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל.

פט

וביאר שם הרמב"ן, דכן היה דרך הנביאים שעשו גם מעשה הדומה להעמידות, ועי' מתחזק העתידות יותר ע"י הפועל דמוני

זאגט דער רמב"ן הקדוש, אזוי איז געווען אייביג ביי די נביאים, האָט מען זיי געוויזן [לעשות] אַ מעשה [כדי להיות זה] אַ פּוֹעַל דְּמִוּנִי אויף מְחַזֵּק צו זיין די נבואה, די השפעה.

וויילאנג מ'טוט נישט עפעס אַ מעשה מעין זה, האָט עס נישט קיין אַזאַ חיזוק, [ולכן] האָט מען געטון אַ מעשה מעין זה.

וואָרן לכאורה ער האָט דאָך געקאָנט משפיע זיין אברהם אבינו [בלויז פונעם זיין] אין מצרים אליין די אַלע זאַכן, האָט ער נישט געמוזט 'מיטמאַכן' די אַלע ענינים, דעם וואָס שרה איז אים דאָ געכאַפט געוואָרן, און די אַלע ענינים.

זאגט דער רמב"ן דאָס האָט אויסגעפּעלט, ווייל מ'דאַרף טון אַ 'מעשה' צו די השפעה פון דעם ענין.

צ

וכעין זה מצינו גם במצות התורה, שעל ידם נשפע ברכה מעין המצוה, וכמו שאמרו בנמרא על מצות עומר בפסח וניסוך המים בחג

ס'איז דאָך כעין זה איז דאָך [מצינו ביי] אַ מצוה אויכעט, [שאמרו חכז"ל שהוא בכדי להביא השפעה הדומה למעשה המצוה, וכמבואר בגמרא]³⁰ מ'ברענגט עמר בפסח, שיתברכו תבואה שבשדות. און נסוך המים בחג, ווייל [בחג] נידונים על המים³¹.

אזוי איז די אַלע זאַכן, מ'האָט געמוזט טון [אַ פעולה] פון 'דעם' ענין, [כדי] מ'זאָל האָבן השפעה.

צא

ישוב קושיא ז

יצחק אבינו בכל המצות שעשה או בליל הפסח, השפיע השפעה לדורות בכח המצוה, והיה צורך שישפיע עי"ז ברכה גם על זמן הגולה

[ולפי זה] לאַמיר'זשע זען.

יצחק אבינו האָט געבענטשט יעקב אבינו, ס'איז געווען פֿסח ביי די נאַכט, מיט דער עבודה פון קָרְבֵּן פֿסח, און אַלע עבודות פון פֿסח ביי די נאַכט, האָט ער מְשַׁפֵּיע געווען די אַלע ענינים.

צב

אמנם בהעבודה של פסח וחגיגה, השפיע רק בדומה לה על הזמן שבית המקדש קיים והיה נוהג פסח וחגיגה, וכן מצות מצה לא היה מיוחד השפעתה על זמן הגולה, שהרי גם בזמן המקדש נוהג מצות מצה

אַבער די אַלע מְצוֹת הַלֵּילָה, דאָס איז דאָך נוהג בזמן שבית המקדש קיים, [כגון] פסח און חגיגה. און [אפילו] כִּזְמִית מַצָּה [שנוהג גם בזמן הזה], האָט מען דאָך אויך געגעסן

³⁰ בגמרא ראש השנה (טז): תניא אמר רבי יהודה משום רבי עקיבא, מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח, מפני שהפסח זמן תבואה הוא, אמר הקב"ה הביאו לפני עומר בפסח, כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות. ומפני מה אמרה תורה הביאו שתי הלחם בעצרת, מפני שעצרת זמן פירות האילן הוא, אמר הקב"ה הביאו לפני שתי הלחם בעצרת, כדי שיתברכו לכם פירות האילן. ומפני מה אמרה תורה נסכו מים בחג, אמר הקב"ה נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה. וְאָמְרוּ לִפְנֵי בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות, מלכיות כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות כדי שיעלה זכרונכם לפני לטובה, ובמה בשופר. אמר רבי אבהו למה תוקעין בשופר של איל, אמר הקב"ה תקעו לה תקעו לפני בשופר של איל, כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם, ומעלה אני עליכם כאילו עקרתם עצמכם לפני.

³¹ לשון המשנה בראש השנה (שם).

בזמן שבית המקדש קיים. אָלעס [איז] אַזעלעכע מַצוֹת [הנהוגים] ווען דאָס בית המקדש קיים, [כמו] פֿסח מיט תְּגִיגָה. [ולכן] איז נאָכנישט געלעגן [בעבודות אלו] קיין הַשְּׁפָעָה אויפן גלות.

צג

ולכן הוצרך אז לקיים גם מצות "אכילת אֶפִיקוֹמֶן", אף שהוא מצוה הנוהגת 'רק' בומן שאין פסח, בכדי להשפיע ברכה ליעקב גם על זמן הגולה דייקא, אף כשאוינים ראויים והוא זמן שליטת עֶשָׂו

האָט ער געמוזט טון [דייקא] די עבודה וואָס אידן טוען [רק] בגולה, ווען ס'איז נישטאָ קיין קָרָבן פֿסח, ווען ס'איז די שְׁלִיטָה פון עֶשָׂו'ן. [וואָס ווען] מ'איז אין גלות, ס'איז נישטאָ קיין קָרָבן פֿסח, עסט מען "אֶפִיקוֹמֶן" בַּמָּקוֹם פֿסח. האָט ער [ניצחק] געמוזט 'די' עֲבוּדָה אויכעט מיטמאַכן, ער זאָל מִשְׁפִּיעַ זיין אויף 'דעם' זמן.

צד

אַזוי ווי דער מדרש רעכנט אויס מיט אברהם אבינו אין מצרים, ער האָט געמוזט טון די אַלע פעולות פון די אַלע 'זמנים שונים' [של הצרה ושל הישועה] ווען אידן זענען געווען אין מצרים, [סיי] ווען זיי זענען געווען 'בשפלות' און [סיי] ווען זיי זענען 'דערהויבן' געוואָרן, האָט ער אַלע פעולות געמוזט טון, [כדי] ער זאָל קאָנען מִשְׁפִּיעַ זיין אויף דעם זמן ווען דאָס איז געטון געוואָרן.

צה

ממילא [אצל יצחק] אַז ער האָט געדאַרפט מִשְׁפִּיעַ זיין אויף דעם זמן פון די שליטה פון עֶשָׂו'ן, האָט ער געברויכט עסן אֶפִיקוֹמֶן אויכעט. וואָרן די מַצוֹה פון אֶפִיקוֹמֶן, דעם האָבן אידן ווען זיי זענען אונטער עֶשָׂו'ן און מ'קען נישט מקריב זיין קיין קרבנות, ווען ס'איז די שליטה פון ס"מ שרו של עֶשָׂו.

צו

ישוב קושיא א-ב

ולזה אמר יצחק ליעקב "יתן ויחזור ויתן", דהיינו שיתן בומן המקדש כשישראל הם ברום המעלה, ויחזור ויתן גם בומן הגולה, שאז נצרך ברכה אחרת לפי הזמן. ופירשו במדרש, יתן לך "שלך", מצד עצמן, ויחזור ויתן לך "משל אחיך", דהיינו בומן הגולה מכח הק"ו של ברכת עֶשָׂו

מיט דעם פאַרשטייט מען דעם מדרש [וְיִתֵּן לְךָ שֶׁל אַחִיךָ].

[דהנה לדרכינו מבואר הכתוב] בָּא אַחִיךָ "בְּמִרְמָה", [במה שרימה את יצחק, מיט דעם וואָס] ער איז געקומען אין די בגדי עֶשָׂו, וַיִּקַּח "בְּרִכְתּוֹ", און ער האָט גענומען 'דיינע' ברכות, ווען ס'איז דיין צייט, און ס'קער 'דיין' אַלעס. איבערדעם [פאַרשטייט מען דעם מדרש] וְיִתֵּן לְךָ "שֶׁל אַחִיךָ".

[וכן המדרש] וְיִתֵּן ויחזור וְיִתֵּן, מ'זאָל זיי 'געבן' [מן שלך] ווען אידן זענען ברום המעלה, און ווען מ'איז אפילו בגולה זאָל זיין ויחזור וְיִתֵּן, של אחיך, ווען ס'איז 'דיין' צייט.

[און] דאָס זאָגט דער מדרש שֶׁל "אַחִיךָ".

צז

ישוב קושיא ו

ועל דרך זה אמר יצחק לעשו וַיִּקַּח "בְּרִכְתּוֹ", שיקח גם הברכות של עֶשָׂו, דהיינו גם בומן הגולה, ע"י כח הק"ו

און אויף דעם איז [נטאקע] געוועזן בָּא אַחִיךָ בְּמִרְמָה, איז געווען וַיִּקַּח "בְּרִכְתּוֹ".

(וכמבואר לעיל אות פה, בישוב קושיא ח).

צח

ועל זה אמרו במדרש, הוציא "אפיקומן" והראה לו, שמוזה הביא לו ראייה שנתברך יעקב גם בזמן הגולה שהוא שליטת עשו, כי לכן קיים יצחק גם מצות אכילת אפיקומן הנוהג בזמן הגלות, כדי השפיע ברכה ליעקב גם בזמן הגולה. און א ראייה דערצו אז ער האט גענומען א ברכה טאקע ווען ס'איז 'דיין' צייט, ווען ס'קער צו 'דיר' אלעס, וואָרן הוציא "אפיקומן" והראה לו. האט ער אים געוויזן א ראייה, ער [יעקב] האט מיר געברענגט אפיקומן אויכעט, [כאטש] ס'איז דאך דארט געווען א קרבן פסח. [נאָר] הגם ביי פסח האט נישט קיין פלאץ אפיקומן, נאָר ער האט געוואלט ממשיך זיין ווען ס'איז 'דיין' שליטה, און דעמאלטס איז נישטאָ [קיין קרבן פסח] 'נאָר' אפיקומן. איבערדעם איז געווען הוציא אפיקומן והראה לו, האט ער אים געוויזן אז ס'איז געווען ויקח "בְּרִכְתּוֹ", ער האט מְמַשֵּׁיךְ געווען [ברכות ליעקב גם בזמן הגולה, ע"י כח הקל וחומר מן עֶשָׂו]. און [הברכות אלו שנתברך אז יעקב] דאָס איז דער גאַנצער פֿאָ וואָס אידן דערהאַלטן זיך בגולה.

צט

ברכת הקודש

השם יתברך יִשְׁמֹר עִמּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, זיי זאָלן אָפּגעהיטן ווערן. מ'זאָל די זכיה האָבן מ'זאָל דינען דעם באשעפער. מ'זאָל זיך מְדַבֵּק זיין אין הקדוש ברוך הוא, בקדושה וטהרה. מ'זאָל די זכיה האָבן מקיים זיין מצות ומעשים טובים, און גיין בְּדֶרֶךְ הָאֱמֶת, [טאקע] ווען מ'איז בְּגוֹלָה. מ'זאָל מיר במהרה די זכיה האָבן צו זען די ישועה שלימה, וְעֵינֵינוּ תִּרְאֶינָה מְלֻכּוֹתָהּ. מ'זאָל מיר די זְכִיָּה האָבן צו זיין פון די וואָס מ'וועל מיר דערלעבן די ישועה, מ'זאָל זוכה זיין צו זען מיט די אויגן בקרב [דעם] הַתְּרוּמָּוֹת קֶרֶן הַתּוֹרָה וְיִשְׂרָאֵל. ס'זאָל שוין זיין הַתְּרוּמָּוֹת קֶרֶן הַתּוֹרָה. און הַתְּגָלוֹת כְּבוֹד הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּכָל הָעוֹלָם, און הַתְּגָלוֹת כְּבוֹד שָׁמַיִם עֲלֵינוּ, במהרה בימינו אמן.

